

Att lokalisera ekonomin

Lokalekonomiska analyser, snedställdhet,
kvinnors företagande och hållbar landsbygdsutveckling

Martin Hultman

Att lokalisera ekonomin
Lokalekonomiska analyser, snedställdhet, kvinnors
företagande och hållbar landsbygdsutveckling

Martin Hultman

Linköpings universitet

Att lokalisera ekonomin
Lokalekonomiska analyser, snedställdhet, kvinnors företagande och hållbar
landsbygdsutveckling
Författare: Martin Hultman
Omslagsbild: Mats Fjellman

Centrum för kommunstrategiska studier
Rapport 2015:02
ISBN 978-91-7685-989-6
ISSN 1402-876X

Linköpings universitet
Centrum för kommunstrategiska studier
Campus Norrköping
601 74 Norrköping

Telefon 011-36 30 00 (växel)
www.liu.se/cks

Tryck: LiU-Tryck, Linköping 2015

Innehåll	
Förord	5
Författarens förord	6
Sammanfattning	8
Inledning	10
Växtvärk i städerna och obebodda fastigheter på landsbygden	11
Glesbygd respektive stadsnära landsbygd	12
Felställda frågor?	13
Syfte	14
Kort om material och metod	14
Disposition	14
Bakgrund: Vad är lokalekonomiska analyser?	15
Hur utförs en lokalekonomisk analys?	16
LEA i Östergötland – en kortfattad översikt 2011-2015	16
Kronologi	17
Erfarenheter från telefonmöten med expertgruppen	18
Deltagande byalag	18
1. Igelfors/Regna	18
2. Tjällmo byalag	19
3. Borensberg	20
4. Björkfors/Oppeby	20
5. Ljusfallshammar	21
6. Vånga	21
7. Hannäs	22
8. Gryt	22
9. Hästholmen	23
10. Västra Harg	23
11. Malexander	24
12. Bestorp	25
13. Österbymo, Lyan	25
14. Godegård	26
15. Björsäter	26
16. Östgöta Dal	26
17. Asby	27
18. Västra Ryd	27
Att möta byalaget där de är	27
Toppen på isberget	29
Genusanalys av LEA i Östergötland	29
Synliggjorda snedställda strukturer	30
Kvinnor högre utbildningsnivå	30
Kvinnor lägre löner	30
Färre kvinnor i byalagens styrelser	30
Tre stationer på vägen mot ökad jämställdhet på landsbygden	30

1. <i>Exkluderingsbyn</i> : Kvinnor exkluderas i organisationer och deras kunskaper åsidosätts	31
2. <i>Ögonöppnarsamhället</i> : Den lokalekonomiska analysen ger nya insikter om jämställdhet	32
3. <i>Likavillkorbyn</i> : Samhället jobbar aktivt för jämställdhet och tillvaratagande av kompetens	33
Ojämliga nationella strukturer	34
Exempel på kvinnors entreprenörskap i Östergötland	34
Igelfors/Regna	35
Asby	35
Björsäter	35
Bestorp	35
Österbymo	36
Generella förslag för jämställd och hållbar landsbygdsutveckling	36
Reflexion: Befäster kvinnors företagande på landsbygden stereotypa och konservativa könsmonster?	37
Övergripande resultat från LEA-rapporterna	38
Mängder med billiga obebodda fastigheter	38
Stor skillnad på stadsnära och glesbefolkad landsbygd	39
Beroendet av engagerade enskilda personer – projekttrötthet	39
Framtida arbete med LEA	41
Framtida forskning om LEA	43
Referenser	44
Internet	44
Litteratur	44
Rekommenderad vidare läsning	46

Förord

Centrum för kommunstrategiska studier (CKS) arbetar med att stödja och bedriva forskning av hög kommunstrategisk relevans. Vi arbetar med att återföra nyvunnen kunskap till kommunerna och med att skapa möten mellan kommunföreträdare och forskare. Vår målsättning är att utgöra ett nationellt kraftcentrum för strategisk kommunforskning, och att samtidigt fungera som en vetenskaplig resurs i kommunernas övergripande utvecklingsarbete.

Denna rapport som är författad av Martin Hultman har sin bakgrund i processen att genomföra lokalekonomiska analyser (LEA). En LEA är ett verktyg för att arbeta med lokal utveckling på landsbygden. Arbetet med en LEA inleds med en sammanställning av statistiska data (via Statistiska Centralbyrån) om ett område som avgränsas av de som bor i ett lokalsamhälle. Dessa data handlar om köns- och åldersstruktur, hur många som arbetar lokalt, inkomster, lokala företag och arbetsplatser och bostäder. Dessa data ligger sedan till grund för det fortsatta arbetet med LEA som innebär att göra analysen avseende den ”lokala handelsbalansen” och sedan att utveckla en handlingsplan. Denna innehåller åtgärder och möjliga vägar för att stärka lokala aktiviteter och verksamheter och på så sätt också stärka den lokala handelsbalansen vilket leder till att kunna ”täppa till de ekonomiska läckorna”. Detta beskriver författaren i termer av att ”lokalisera ekonomin” och som är något som förstärker en hållbar samhällsutveckling. Rapporten har ett speciellt fokus på jämställdhet och kvinnor som entreprenörer på landsbygden såsom det framkommer i arbetet med lokalekonomiska analyser.

Studien som redovisas i rapporten har genomförts med finansiellt stöd från flera organisationer: Tillväxtverket i form av Winnet Östergötland samt Centrum för kommunstrategiska studier (CKS) vid Linköpings universitet i samverkan med Hela Sverige ska leva Östergötland och Länsstyrelsen Östergötland. I rapporten beskrivs LEA som ett verktyg som handlar om process, värdeskapande och stöd för hållbar utveckling och ger inspiration till att fördjupa och arbeta vidare i detta fält.

Brita Hermelin

Vetenskaplig ledare, Centrum för kommunstrategiska studier.

Författarens förord

Byalag.

För många låter begreppet byalag forntida, något som fanns i jordbruks-samhället och inte har någon relevans för dagens samhälle. En organisationsform som bildades i en annan tidsperiod med gemenskap, sammanhållning och idéer om en levande landsbygd. Ordet har nästan samma klang som hembygdsförening och kommunicerar för en del fasthållandet vid ett samhälle som för länge sedan försvunnit.

Sanningen kunde inte vara längre från denna stereotypa bild. Visst finns det konservativa strukturer och isärhållande, men parallellt och sammanbundet finns det en styrka och potential i den landsbygd där byalagen främst finns. Många av byalagen är dessutom relativt nystartade, ett kanske startas idag. Om vi, såsom gjorts i denna studie, studerar byalagen lite närmare upptäcker vi att det sprudlar av aktivitet och engagemang i dessa organisationsformer. Visst finns cynism och besvikelse på stat och kommuner som försämrar service på landsbygden, men framför allt synliggörs en kraft som kan delta i förändring. Inte minst kan det vara en form där social hållbarhet i form av jämställdhet kan formuleras.

Byalagen kan vara den organisationsform som samlar upp och driver på en lokal utveckling i områden som mer eller mindre har glömts bort i urbaniseringen och centraliseringens tidevarv.

Rapportförfattaren har skrivit tre böcker om svensk och internationell miljöpolitik samt ett tiotal artiklar inkluderande genusanalyser av klimatpolitik. Det är lätt att idag bli uppgiven inför de stora utmaningar samhället står inför gällande sociala och ekologiska frågor, inte minst utvinningen av kol, olja och fossilgas som leder till klimatförändringar. En lokalisering av ekonomierna framställs som nödvändig lösning på dessa omfattande problem.

De senaste åren har undertecknad därför intresserat sig för gräsrotslösningar på globala sociala och miljöproblem i forskning om till exempel ekologiskt hållbart entreprenörskap – så kallat ekoprenörskap. Jag har själv varit pådrivande i Bestorps byalag i nästan tio år. Under den tiden har byalaget bland annat räddat kvar skolan, digitaliserat bion, utvidgat badplatsen, drivit två LEADER-projekt, byggt fibernät, skapat en kulturvandring, arrangerat en klimatfilmfestival, fått Linköpings kommuns miljöpris, satt igång samåkning och anordnat en föreläsningsserie om energi/miljöfrågor med gäster såsom Pär Holmgren, Maria Wetterstrand och KG Hammar.

2012 genomförde Bestorps byalag en egen LEA med rapportförfattaren som ansvarig. Året därpå följdes den upp med aktiviteterna Ek[o]nätverket och Samåkning. De båda var en direkt följd av arbetet med att få syn på möjliga samarbeten mellan lokala matproducenter samt ett miljömässigt hållbarare nyttjande av alla de egna bilar som pendling innebär.

Jag vill rikta ett oerhört stort tack till projektledarna Charlotte Rydström (HS-

SLö) och Sira Jokinen Lisse (egenföretagare) som bistått mig med underlag och för att ni gjort ett fantastiskt jobb i detta projekt samt inte minst byalagen i Östergötland. Utan alla de engagerade människorna i byalagen runt om i Östergötland hade detta inte blivit möjligt överhuvudtaget. TACK TILL ER!

Martin Hultman
Bestorp
31/6 2015

Sammanfattning

Denna rapport är en redovisning av ett två och en halv månader långt forskningsprojekt finansierat av Tillväxtverket i form av Winnet Östergötland samt Centrum för kommunstrategiska studier (CKS) vid Linköpings universitet i samverkan med Hela Sverige ska leva Östergötland och Länsstyrelsen Östergötland.

Det specifika uppdraget för denna rapport är att lyfta fram erfarenheter gällande jämställdhet och kvinnor som entreprenörer på landsbygden såsom det framkommer i arbetet med lokalekonomiska analyser. Denna rapport fokuserar på jämställdhet, hållbarhet och lokalekonomisk utveckling utifrån de LEA-processer som varit igång under 2011–2015. Social och ekologisk hållbarhet i form av att lokalisera ekonomier är i centrum. Under dessa år har uppskattningsvis över 2 000 personer konkret varit med på något sätt (stormöten, rapportskrivande, diskussioner, nätverksträffar, mässor, idésamtal, kommunmöten). Över 300 sidor rapporter har skrivits. Över 100 konstruktiva förslag. Över 50 genomförda aktiviteter. Detta är bara toppen på isberget. Alla de ringar på vattnet som skapats är också viktiga att inkludera i ett försök till sammanfattning av de effekter som LEA skapat.

En sammanfattning av resultaten är att skillnaderna i utbildningsnivå är stor, till kvinnors fördel. Även löneskillnaderna mellan könen är stora på landsbygden, männen tjänar runt 70 000 kronor mer i årsinkomst i genomsnitt. Löneskillnaden påverkas också av lönelägena i olika sektorer (vård respektive industri). Män äger i större utsträckning mark, hus och företag, och arbetar heltid i högre grad. Allt detta påverkar snedställdheten som också syns nationellt. Byalag är ofta dominerade av män, men LEA har gjorts av många kvinnor. Det är en mycket stor andel landsbygdsbor som pendlar ganska långt (över 30 km) till jobb varje dag. På landsbygden finns personer som jobbar med ekologiskt hållbart entreprenörskap, så kallat ekoprenörskap, dessa är ofta kvinnor (närproducerad/ekologisk mat, turism, hantverk). Den trend av gröna vågen som kan iakttas nationellt i olika sammanhang är nästan enbart kopplad till expansion av stadsnära landsbygd, 25 km från större stad med cirka 100 000 invånare, medan resten av landsbygden inte märker av denna trend.

Arbetet med LEA på landsbygden aktualiserar både ekologiska och sociala hållbarhetsfrågor. I denna rapport koncentreras analysen kring en aspekt av den sociala hållbarheten, nämligen jämställdhet. Det mycket rika material och fylliga processer som LEA gett upphov till i Östergötland de senaste tre åren finns som underlag, ett underlag som går att undersöka vidare i andra former av studier. En utvidgad analys av detta nationellt unika arbete med LEA i Östergötland, till att inkludera hela LEA-arbetet, rekommenderas starkt eftersom erfarenheterna är oerhört värdefulla för att skapa en levande landsbygd. LEA ger nämligen:

- Överblick som sammanfattar bygdens tillgångar
- Uppvärderar den lokala kunskapen
- Sätter igång en framtidsinriktad kreativ utvecklingsprocess
- Höjer kompetensnivån på landsbygden vilket skapar mer jämbördig kommunikation med politiker och tjänstemän

De förslag till policy som faller ut från denna rapport är att LEA borde användas som ett landsbygdsutvecklingsredskap eftersom det synliggör tillgångar på mindre orter samt skapar en mobiliserande process till nytta för både jämställdhet och hållbarhet. Anställningar, utbildningar och forskningsresurser kunde tillställas ett arbete med LEA över hela landet för att kraftsamla landsbygdens tillgångar samt hitta alternativa utvecklingsvägar bort från en entydig urbanisering. LEA är här ett konkret och billigt verktyg med mycket god utväxling av satsade resurser.

Inledning

Landsbygden är idag mer aktuell än på många år. I och med det så kallade Landsbygdsupproret vilket sprider sig över landet, SVT:s satsning #ettsverige, bredbandsutbyggnaden och uppmärksamheten gällande populariteten för nyfascistiska partier i glesbygd och mindre samhällen med hög arbetslöshet (Tidholm, 2014; Vallström, 2014) finns landsbygden på agendan igen. Landsbygdens överlevnad är dessutom aktuell på grund av nedläggningar av statliga jobb såsom bland annat gällande polisen i Kinda samt konkursen i Pajala där ett gruvbolag kostat skattebetalarna två miljarder kronor och kommunen i det närmaste blivit bankrutt. Frågan som ställs är; Vilken riktning framåt för landsbygden?

I flera olika undersökningar har det påvisats att kvinnor utgör en mindre andel av Sveriges företagare, på landsbygden ligger den siffran på mellan 20-25 procent beroende på län. Något fler kvinnor än män lämnar också landsbygden för att flytta in till städer. Med tanke på att fler kvinnor än män kvinnor skaffar sig högre utbildning borde de vara en given grupp att arbeta för att hålla kvar och locka tillbaka till landsbygden. Unga kvinnor är faktiskt samtidigt den grupp som är mest positiva till att flytta till landet (Kvinnors företagande i landsbygdsprogrammet – kommunikationsplan för jämställdhet Rapport 2011:36). Kanske nyckeln till en levande landsbygd är kvinnorna och kvinnors företagande?

Det industrimoderna samhället (1850 och framåt) har i Sverige byggts på en industrialisering av naturens resurser i form av vattenkraft, gruvor, skogsbruk och storskalig odling baserat på konstgödsel. Runt början av 1900-talet byggdes samhällen upp där dessa resurser fanns. Fler och fler människor fick ta del av de monetära och materiella rikedomar som skapades. Det byggdes senare en simhall i varje ort. Sedan ett trettio år tillbaka monteras dessa samhällen utanför storstadsområdena ner bit för bit samtidigt som nya bostadsområden byggs i de större städerna. Även om det kan finnas lokala undantag är den generella trenden att lokaler och verksamheter som finns på landsbygden stängs, infrastruktur läggs i malpåse och flyttlassen går till nybyggda områden i storstäderna. Enligt Westholm och Waldenström (2008) som forskar om landsbygden vid Sveriges Lantbruksuniversitet finns en särskildhet hos landsbygden bestående av både den fysiska miljön såsom gestaltas i det brukade landskapet samt den glesare bebyggda miljön och närheten till naturresurser (Vallström, 2014). Glesheten påverkar i princip all mänsklig aktivitet. Trots opinionsundersökningar som år efter år visar att en miljon svenskar helst av allt vill flytta ut till landsbygden har inte den starka urbaniseringstrenden brutits. Kan lokalekonomiska analyser vara ett redskap för att kraftsamla landsbygdens tillgångar och rikta engagemanget mot en hållbar framtid?

LEA rapporterna som har genomförts i Östergötland, vilka redovisas i denna rapport, visar att trots kvinnors högre utbildning så har de markant lägre inkomst än män. Fördelningen mellan kvinnor och män är på många

vis snedställd. Hur ska kvinnor både trivas, flytta till landsbygden och få en lön som motsvarar deras utbildningsnivå? Det finns få studier som fokuserar på företagande och genus på landsbygden. Ibland talas om de osynliga entreprenörerna, det vill säga kvinnor som driver sin verksamhet som en sidoverksamhet till männens jordbruksföretag (Vem leder våra landsbygdsföretag?). Kvinnors roll i jordbruket tonas på detta vis ned och kvinnor ärver fortfarande inte gårdar i lika stor utsträckning som sina bröder. Den undersökning som gjordes 2013 av Caroline Wigren-Kristoferson på uppdrag av Jordbruksverket påvisade en väldigt skev bild vad gäller fördelningen av män och kvinnor som sökte och fick företagsstöd på landsbygden. Mellan 2007-2012 representerade kvinnor endast 16 procent av de 27 314 ansökningar om företagsstöd. (Wigren-Kristoferson, 2013).

Genom att göra LEA med jämställdhetsperspektiv kommer vi närmare frågor som rör värderingar. I de fall där man analyserat skillnader i förutsättningar för män och kvinnor väcks ofta nya tankar, kunskaper och idéer. Det skapas oväntade lösningar, något som i slutändan gagnar alla. Varför premieras män och varför står kvinnor tillbaka? Varför ser vi inte till hela befolkningens behov?

Växtvärk i städerna och obebodda fastigheter på landsbygden

Vi lever i en paradoxal tid. Å ena sidan finns koncentrationen och ökningen av människor i städer vilket med nuvarande ekonomiskt system leder till ökande utsläpp och resursbrister. Å andra sidan ser vi en avfolkning av landsbygden som får problem att upprätthålla en hållbar samhällsservice. I dessa sammanhang glöms ofta det viktiga samhällsbygge bort, som drivs av bygdeggrupper, kooperativ, lokala företag och samhällsföreningar. Inte minst glöms ofta det arbete kvinnor gör både ideellt och i småföretag på landsbygden. Här finns och stärks den lokala ekonomin genom att på olika sätt ta tillvara olika former av resurser, inte minst de resurser som människor i gemenskap utgör. Vi behöver både lokalisera ekonomin i betydelsen att finna var den pågår samt lokalisera den platsmässigt till det nära samhället (Gibson-Graham, Cameron and Healy; 2013).

Denna lokala nivå skulle kunna stärkas ännu mer och skapa medborgare, istället för som idag ofta motborgare. På många håll på landsbygden finns idag en cynism och uppgivenhet vilket leder till en känsla av att vara motborgare och inte medborgare i demokratin (Vallström, 2014). Den lokala ekonomin på landsbygden påverkas alltmer negativt av en befolkning som blir allt äldre. Personer i yrkesför ålder har större köpkraft och är mer benägna att driva företag. Barnfamiljer är också en förutsättning för skola och idrottsverksamhet. Befolkningen i mindre kommuner med stor landsbygd kan därmed sägas åldras i den meningen att andelen invånare över 65 år ökar. I kombination med en minskad satsning på ny infrastruktur och sämre underhåll går det att säga att hela samhällen åldras. Bygdens utmaning är att hålla befolkningsan-

talet stabilt (gärna en ökning) och med en god balans mellan yngre och äldre.

Kartläggningen av landsbygden i Östergötland som gjorts med LEA visar att över hälften av fastigheterna är obebodda i stadsnära landsbygd och mer än 75 % av fastigheterna är obebodda i glesbygd. Obebodda i detta sammanhang betyder att människor inte bor permanent i fastigheterna. Här finns en enorm potential både för att förlänga tiden som människor spenderar i sina hus i det fallet huset är en sommarstuga, men också att med billigt boende locka människor till landsbygden. Men det billiga boendet blir förstås dyrt om det inte finns möjligheter till skola, förskola, bredband, matförsörjning med mera. Därför går självklart en revitalisering av landsbygden hand i hand med attraktivitet gällande boende, vilket syns i stadsnära landsbygd där sommarhus omvandlas till permanentbostäder.

Glesbygd respektive stadsnära landsbygd

Det kan vara fruktbart att inte betrakta land och stad som avgränsade kategorier och istället analysera dem som i ett kontinuum från glesbygd, över stadsnära landsbygd till urbana miljöer (Menec et. al. 2011). I denna rapport väljer jag att arbeta med begreppen glesbygd och stadsnära landsbygd. Med glesbygd avses platser som kännetecknas av att befolkningen är utspridd och oftast minskande. De rena landsbygdsområdena dominerar platserna och centralorten är relativt liten, samtidigt som avstånden till större städer med omfattande service och varierad arbetsmarknad är relativt sett långa vilket gör att det går att utträtta ärenden inom en halv dag. Ett exempel på plats i Östergötland är Hannäs vilket ligger emellan två mindre städer nämligen Åtvidaberg och Västervik. Stadsnära landsbygd är istället platser från vilka i princip alla boende pendlar till storstaden för jobb vilket inte ligger mer än trettio minuter bort. Dessa platser har hög utbildningsnivå och höga löner, men kan fortfarande drabbas av nedläggningar gällande till exempel skolor då kommunerna inte betraktar dessa områden som värda att satsa på.. Ett exempel på plats är Bestorp vilken ligger 25 km från Linköping.

Även om det på alla platser inte är en entydig process, stadsnära landsbygd har på vissa platser en högre in- än utflyttning, är trenden generellt emellertid att Sveriges landsbygd som helhet tappar i befolkning (Amcoff 2000). Medan storstadsområden expanderar med nya bostäder, skolor och handel präglas många mindre orter i glesbygd av avfolkning, lågt barnafödande och hög utpendling. De senaste 20 åren har många serviceinrättningar försvunnit från mindre orter (Assmo & Wihlborg 2012). Infrastrukturen i form av vägar, polis, skola och affärer med mera minskas eller försvinner. Områden med en stor befolkningsminskning tenderar att vara områden som har den högsta andelen äldre i befolkningen (Bygdell 2014).

Felställda frågor?

Men kanske hela frågeställningen och analysen om landsbygdens problem börjar i fel ände utifrån en känsla av förlust och svek? Kanske vi istället måste börja med att undersöka styrkan i den lokala ekonomin och de resurser som faktiskt finns på landsbygden för att i förlängningen finna medel för att stärka densamma? Om hela den industrimoderna utvecklingen av centralisering, storskalighet och användning av fossila bränslen såsom olja, kol och gas leder till ödesdigra konsekvenser vilket inte minst klimatfrågan är ett tecken på då är det ju faktiskt landsbygden som är framtiden (Vallström, 2014:88).

Vad framträder om landsbygden inte ställs i kontrast till staden, och diskuteras utifrån vad som saknas där i jämförelse med det senare, utan i högre grad diskuteras på egna villkor och utifrån de specifika förhållanden som utgör varje plats? Det kanske finns stora skäl att inte enbart studera landsbygden såsom den blir utmätt i siffror som finns på en karta och som ges kvantitativa egenskaper utan mer såsom levd plats vilket innebär att minnen, erfarenheter och materialitetet skapas samtidigt. Vad händer om vi med landsbygdsetnologen och docent Mikael Vallströms ord faktiskt tar oss bortom kartan och statistiken i en ”kritisk diskussion och praktiska försök att bland annat utveckla lokala ekonomier, skapa nya demokratiska forum och pröva olika ekologiskt hållbara lösningar” (Vallström, 2014:203)?

En LEA, en Lokal Ekonomisk Analys, är ett verktyg som visar på vad medvetna val av den lokala befolkningen kan göra för att behålla och utveckla resurser lokalt. Den består både av en karta som påvisar vissa strukturella förhållanden i en bygd, men kanske framför allt, sätter igång en process av platsnära visionsarbete med framtiden som mål. Kanske det till och med finns en chans att utifrån en sådan analys faktiskt skapa ett verkligt hållbart samhälle? Med hjälp av ett statistiskt underlag från SCB, kännedom om lokala förutsättningar och genusmönster relateras en analys av inkomster till arbetstillfällen och pendling. Möjligheten med arbetet är att redovisa hur det ser ut idag, men också ge förslag på hur möjligheterna inför framtiden ser ut för en hållbar lokal ekonomisk utveckling med mer jämställda könsroller.

De industrimoderna strukturerna gav varken kvinnor eller miljön chansen att blomstra. Det var i huvudsak männen som fick högre lön och tryggare jobb. Det var miljön som fick lida av utsläpp från fabriker och transportsystem. Det var kvinnor som fick göra det obetalda hemarbetet vilket idag leder till låga pensioner. Istället för att längta tillbaka till, och romantisera, ett industrimodernt samhälle där kvinnor och miljön fick ta smällen från utvecklingen finns nu chansen att skapa en alternativ modernitet där kvinnor och miljön är inkluderade från början. En chans till en ekologisk och socialt hållbar ekonomi.

I denna rapport analyseras hur landsbygdsborna kan ta tillbaka kontrollen över sin lokalekonomi för att skapa jämställdhet och hållbar landsbygdsutveckling. Med hjälp av ett noggrant, tidskrävande och kreativt arbete gjort

av ett tjugotal byalag runt om i Östergötland finns det nu en påbörjad kartläggning av landsbygdens resurser i detta län och hur dessa kan utvecklas i en hållbar och jämställd riktning.

Syfte

Det specifika uppdraget för denna rapport är att lyfta fram erfarenheter gällande jämställdhet och kvinnor som entreprenörer på landsbygden såsom det framkommer i arbetet med lokalekonomiska analyser. Hela Sverige ska leva har ett mål att ”kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter på alla nivåer och inom alla områden” (Hela Sverige ska leva, Jämställdhetsstrategi, 2008/2009). Syftet med rapporten är att beskriva erfarenheter från det pågående arbetet med LEA i Östergötland för att främja kvinnors företagande kopplat till landsbygdsutveckling. Studien ska redogöra för kontext och relevanta bakgrundsfaktorer på de platser där LEA använts och uppfattats som ett fungerande verktyg. Centralt för studien är att ta fasta på betydelsen av genus i lokalekonomisk analys och landsbygdsutveckling.

Kort om material och metod

Till grund för denna rapport finns tre olika sorters material. Det mest omfattande materialet har producerats av byalagen själva i form av de rapporter som skrivits. Detta textmaterial utgörs av över 300 sidor text och bilder som beskriver både byalagens process, analyser och förslag till framtida satsningar. För att kunna greppa processen som lett fram till dessa rapporter har projektledarna Sira Jokinen Lisse och Charlotte Rydström dokumenterat telefonsamtal, sammankomster och träffar med byalagen samt egna arbetsmöten. Författaren till denna rapport i CKS-skriftserie har haft oundgänglig hjälp av projektledarnas dokumentation som underlag till rapporten. Dessutom har en lång semi-strukturerad intervju på två timmar genomförts med Sira och Charlotte där de berättat om arbetet med LEA. Denna intervju samt dokumentationsmaterial finns som underlag till analysen av hela processen. Till dessa två former av material har en tidsmässigt begränsad genomgång gjorts av tidigare forskning inom området.

Disposition

Den här rapporten har börjat med att ge en bakgrund till projektet samt en orientering av vilka frågor som kommer att diskuteras. Nu följer en beskrivning av LEA som metod på vilken det följer en presentation av de LEA som genomförts i Östergötland. Sedan genusanalyseras materialet. Rapporten avslutas sedan med förslag till vidare arbete med LEA, ytterligare forskning och policyrekommendationer.

Bakgrund: Vad är lokalekonomiska analyser?

I denna rapport undersöks LEA; vilket är ett verktyg som visar på vad medvetna val av den lokala befolkningen kan göra för att skapa sysselsättning och produktion i närområdet. Målet med LEA är att återlokalisera ekonomin; finna var resurserna finns och cirkulera dem mer lokalt är. Konkret består en LEA av statistik från SCB som avgränsas geografiskt till en by, dalgång eller bygd. Insamling sker sedan av lokalkunskap gällande närområdet av utvecklingsgruppen som utför LEA. Slutligen skapas en rapport som kan ligga till grund för en handlingsplan för att lokalisera ekonomin.

Den lokalekonomiska analysen kan jämföras med en utvidgad familjeekonomi. Det handlar alltså om att räkna ut hur inkomster och utgifter står i relation till varandra samt vilka tillgångar som finns. Alla som gjort en granskning av sin hushållsekonomi kan relatera till att det är bra att få koll på hur utgifterna och inkomsterna fördelar sig. Det kan också vara bra att få lite pengar över så att det går att spara/investera i framtida hållbara näringar. På samma vis som i en familjeekonomi går det också i statistiken från SCB att läsa ut fördelning av inkomster baserat på kön samt utbildningsnivåer.

Målet med en lokalekonomisk analys är att sätta ihop alla hushållsinkomster i en bygd och få kunskap om hur mycket av dessa pengar som cirkuleras som utgifter i lokalsamhället samt hur mycket pengar som försvinner från lokalsamhället genom att de används långt borta. Lokalsamhälle är det område som medborgare upplever som sin geografiska gemenskap. Lokalsamhället är inte kommunen, kommundelen eller någon annan administrativ avgränsning utan vi pratar om det direkta närområde som kan vara byn, dalgången eller området runt en sjö. Med en bra lokal handelsbalans är lokalsamhället starkt och livskraftigt. Ju fler gånger varje krona används i det lokala ekonomiska

Eklunda i Bestorp. Foto: Martin Hultman

kretsloppet, ju bättre mår lokalsamhället och desto mindre fossila bränslen behövs användas för transporter. En bra lokalekonomisk analys ges en fördjupad beskrivning av området vilket lägger grunden för en hållbar ekonomisk utvecklingsstrategi.

Hur utförs en lokalekonomisk analys?

En av de viktigaste aspekterna av att genomföra en LEA är en kunskapshöjning och då behövs stöd för att komma igång. Alla nedanstående steg har uppmuntrats, stöttats och motiverats av projektledaren vid Hela Sverige ska leva Östergötland.

1. Byalaget bestämmer sig för att göra en LEA, ett område avgränsas och statistik från SCB hämtas in.
2. SCB-statistik bearbetas av byalaget
3. Lokala omständigheter lyfts in i arbetet med att förstå den lokala ekonomin
4. En process aktiveras för att hitta alternativa ekonomiska utvecklingsvägar
5. En rapport skrivs och uppföljande aktiviteter sätts igång, så kallad Fördjupad LEA=FLEA

Konkret ger lokalekonomisk analys bakgrundsinformation från SCB och en möjlighet att räkna ut hur mycket pengar som läggs ut på olika varor och tjänster. På varje varugrupp går det att räkna fram hur mycket pengar som spenderas utanför lokalsamhället. Siffrorna från SCB består av befolkningsstatistik och befolkningsförändringar, inkomststatistik i medeltal för olika åldersgrupper och disponibel inkomst per familj, utbildningsnivå, köns- och åldersfördelning, vilka som arbetar på hemorten och vilka som arbetspendlar in eller ut, vilka företag som finns m.m. Dessa siffror är specifika för ett område och de människor som är skrivna på orten.

Om området som skall analyseras innehåller färre än cirka 200 hushåll så riskerar underlaget för en del uppgifter bli så små att det blir vanskligt att dra säkra slutsatser ur dem. Det finns förmodligen en gräns även uppåt, kanske någonstans runt 3 000 - 4 000 hushåll men det är av rent praktiska orsaker eftersom analysarbetet och materialet kan komma att bli alltför omfattande och arbetskrävande.

LEA i Östergötland – en kortfattad översikt 2011-2015

Som ett led i arbetet för att öka kvinnors företagande har Winnet Östergötland erbjudit olika landsbygdsgrupper i länet att få statistik från SCB som visar på hur just deras område ser ut inom en rad områden. Projektledningen av LEA har utförts av Pia Tingvall från Hela Sverige ska leva, Charlotte Rydström och Sira Jokinen Lisse.

Kronologi

Hösten 2011 startade det allra första LEA- projektet med som Pia Tingvall projektledare. Då erbjöds utvecklingsgrupper/byalag i Östergötland att göra en LEA och få ekonomisk ersättning för det. 10 000 kr får byalaget när rapporten är klar och godkänd. I mars 2012 slutade Pia som projektledare och Charlotte Rydström tog över. Processerna med att analysera och skriva rapporter hade påbörjats av byalagen och arbetet sträckte sig fram till oktober 2012. Projektet som skulle avslutas december 2012 förlängdes till mars 2013. Denna tid utnyttjades bland annat till att anordna utbytesseminarier mellan grupperna. Tre seminarier genomfördes i Borensberg, Österbymo och Linköping.

Winnet Östergötland fick mellan 2011-2013 in åtta rapporter, varav en film, som alla belyser specifika geografiska områden utifrån statistik till vilket byalagens lokalkännedom har adderats. Flera grupper har dessutom använt sig av andra publikationer inom ämnet och jämfört sitt område med Sverige i stort. Rapporter kom in från Björsäter, Godegårds församling, kreativitetshuset Lyan, Västra Ryds sockenförening, Östgöta Dals ekonomiska förening, Bestorp, Malexanders och Igelfors-Regnabygden.

Arbetet med LEA gav mersmak och från och med sommaren 2013 växla- des arbetet upp och ambitionen var att göra en LEA i varje kommun i Östergötland. Ett nytt projekt startades i juni 2013. Under juni-oktober besöktes alla ”gamla” LEA grupper. Grupperna erbjuds att göra en så kallad FLEA (fördjupad lokalekonomisk analys) och får 5 000 kr om de genomför det. Hittills har Igelfors/Regna, Bestorp, Östgöta Dal, Österbymo, Björsäter gjort det. I den nya projektomgången erbjöds gruppen att göra en FLEA direkt.

Formering av ny projektgrupp bestående av Sira och Charlotte gjordes i början av 2014 då de började med inläsning och kunskapsinhämtning om LEA samt planering av arbetet. En expertgrupp av människor med lokal erfarenhet av att jobbat med LEA sammankallas bestående av Lottie Rääf, Malin Gumaelius, Anna Jamiesson, Tommy Aarna och Eva Hagström Öberg för att bistå med erfarenheter och tips. Tre telefonmöten har hållits med denna grupp. Under våren 2014 togs det fram en folder, powerpoint och kommunikationsmaterial. Besök gjordes på Östgötatinget som samlar utvecklingsgrupper på landsbygden och invigning skedde av företagshuset i Björsäter som tillkommit med hjälp av LEA.

Under sommaren uppkom insikten om att byalagen inte självmant skulle tacka ja till att göra LEA denna omgång, framför allt på grund av projekttrötthet i bygderna. Detta leder projektledarna Charlotte och Sira till att ändra strategi och bestämma sig för att ta direktkontakt med byalagen genom telefonsamtal, telefonmöten och mängder med besök runt om i hela Östergötland. Under hösten 2014 åker projektledarna runt och besöker kommuner och byalag i hela Östergötland där de förklarar nyttan och möjligheten med LEA. Bekräftelserna på deltagande börjar nu droppa in och tillslut är det 11

byalag som vill göra en LEA denna omgång.

I början av 2015 görs uppföljning och stöttning av byalagen per telefon, mail och besök. De första rapporterna kommer in, men flera behöver stöd och hjälp för att komma igång samt skriva klart.

Erfarenheter från telefonmöten med expertgruppen

Då HSSL och Winnet ansåg att första omgången av LEA var mycket framgångsrik så ville de ta tillvara på erfarenheten därifrån. Projektledarna samlade ihop betydelsefulla personer som varit med i LEA-arbete 2011-2013. Syftet med expertgruppen var att ta tillvara individernas erfarenheter av sina arbeten med LEA; både det som fungerat och inte fungerat. Gruppen bestod av 5 personer från byalagen samt 2 kommundienstämman.

Fyra mycket viktiga erfarenheter vaskades fram i samtalen nämligen att:

1. Kommunens erkännande och förståelse är viktig för att LEA ska bli framgångsrik.

2. Den ekonomiska moroten och att medlen kan fritt användas till det byalagen önskar, utan en massa pappersarbete som i LEADER, är mycket bra.

3. Stöttningen till byalaget i deras LEA-arbete är mycket viktigt både för att komma igång vid uppstart och för att arbeta vidare med kunskapen som framkommit i LEA-rapporten.

4. Jämställdhetsfokus var svårt att få med i första periodens LEA-arbete.

Dessa erfarenheter har projektledarna tagit med sig in arbetet med deltagande byalag under 2014-2015 som en viktig erfarenhet inför framtida arbete med LEA som metod.

Deltagande byalag

Nedanstående korta miljöbeskrivningar av byalagen bygger på anteckningar gjorda av projektledarna för LEA, uppgifter från LEA-rapporterna samt hemsidespresentationer. Beskrivningarna är lite olika eftersom LEA-rapporterna innehållsmässigt skiljer sig åt.

1. Igelfors/Regna

I nordligaste Östergötland, i gränstrakterna mellan Götaland och Svealand i Finspångs kommun ligger Regnabygden med centralorten Igelfors. Området kännetecknas av närhet till naturupplevelser och gles befolkning (<http://www.igelfors.net/>). Regnabygden var med redan första omgången då de gjorde en LEA och deras ungdomssektion har nu gjort en FLEA på samma underlag för att utveckla hästintresset i bygden. De har till sin FLEA samlat in statistik om antal hästar och ungdomar, hektar odlingsmark lämplig för foder mm. De aktiviteter som föreslås i framtiden är att bygga en ridbana, få koll på

LEA i Östergötland

kostnader och intäkter för att ordna tävlingar, ridturism, ridupervisningar med ridkändisar.

Som en följd av den LEA har de i Regnabygden identifierat utvecklingspotential för hästnäringen. Hästintresset är stort hos unga och kvinnor i bygden och antalet hästar likaså. Processen kring FLEA har resulterat i bygge av ridbana i Regna och flera träffar där utvecklingsidéer identifierats. De har ordnat kurs i sadelmakeri, planerar ridläger i sommar och kurs i hästfoderproduktion för lantbrukare hösten 2015.

Bygden har gjort LEA 2012 och FLEA 2015.

2. Tjällmo byalag

Tjällmo ligger i nordvästra Östergötland i Motala kommun. I Tjällmobygden finns totalt 1100 invånare varav 570 finns i tätorten. I hjärtat av Tjällmo finns församlingshemmet, skolan, kiosken, mataffären och värdshuset Gästis. Tätorten är gammal kulturbygd och flera byggnader i kyrkbyn såsom medeltida kyrkan, prästgården, gästgiveriet och tingshuset har anor långt tillbaka i tiden. Gästgiveriet har till exempel varit i drift sedan 1670-talet. Förr var järnhantering och tillhörande skogsbruk såsom kolning stora inkomstkällor. På nästan varje gård fanns en smedja för tillverkning av spik, nubbs, liar och hästskor. Baggetorps gruva var i drift 1944-1958. Där arbetade ett 60-tal personer. Det finns och har funnits många jordbruk i Tjällmo och enligt byalaget skulle försäljningen av det närproducerade kunna utvecklas. Samhället har haft ridklubb tidigare, men den har lagts ner, så nu blir det mer att åka. Ytterligare en utmaning är bussförbindelserna, de har försämrats och det går nästa inga bussar nuförtiden. Detta är ett problem både då det kommer till lärarvikarier och när skoleleverna ska åka exempelvis på utflykt. Bredband är en fråga

som byalaget engagerat sig i. Det är livsviktigt med kommunikationen för att kunna bo och arbeta på bygden. Datatrafiken är viktig även för företaget.

Bygden har gjort en LEA 2015

3. Borensberg

Borensberg ligger nordväst i Östergötland mellan Linköping och Motala i Motala kommun. Samhället är förhållandevis stort i jämförelse med de andra grupperna som gjort LEA med ett invånarantal på närmare 4000. Borensberg har gamla anor, orten nämndes i skrift så tidigt som 1307, och ligger vid Göta Kanal. Under 1600-talet fick Husbyfjöl (som var det tidigare namnet på Borensberg) ett värdshus, dagens Gästgivaregård och ett tingshus som senare byggdes ihop med Gästgivaregården. I början och mitten på 1800-talet började samhället i och med byggandet av Göta Kanal expandera. Kanalen trafikerades tidvis ganska livligt av fraktskutor med säd och styckegods. Det stora femvåningshöga magasinet vars huvudsyfte nu är ett minne blott, såldes 2013 till ett lokalt och framgångsrikt It-företag som förhoppningsvis har vissa framtidsplaner för detta. I söder breder sjön Boren ut sig med sina vackra stränder och fina badplatser.

Borensberg uppgick 1971 i Motala Kommun. Det finns bra bussförbindelser till Motala och till Linköping. Borensberg liksom Bestorp är att betrakta som stadsnära landsbygd. Borensbergs befolkning uppgick 2013 till ca 3700 och närmar sig nu 4000. Orten har blivit en populär inflyttningsort, då den är kan kombinera landsbygd med snabba pendlingsmöjligheter. Borensberg har ett rikt utbud av växande föreningar för både barn, ungdomar och seniorer.

Byalaget uttrycker tidsbrist vid kontakter och möten med projektledarna. De har gjort SWOT-analyser och säger sig vara tveksamma till LEADER på grund av för mycket byråkrati.

I Borensberg finns det många företagare inom vitt skilda branscher, men trenden är dock, som i många övriga landsbygdsorter att många affärsidkare tyvärr måste slå igen då konkurrensen om kunderna från bland annat stora affärskedjor och stormarknader har hårdnat.

Bygden genomför LEA 2015.

4. Björkfors/Oppeby

Björkfors/Oppeby ligger söderut i Östergötland, mellan Linköping och Kisa i Kisa kommun. Oppeby Bygdegård är mitt uppe i ett Leaderprojekt som handlar om att utveckla Björkfors. Leaderprojektet har den nedlagda skolan i centrum. Byalaget har idéer om att utveckla skolan som kursverksamhet. Det har tagit två år att få kommunen intresserad och det var inte förrän byalaget hotade med att lägga ner sina aktiviteter, som kommunen tog ett kliv fram, enligt byalaget. De har ansökt om stora pengar till skolan från Boverket och tittar på att göra samma sak för gymnastiksalen. Enligt byalaget finns det mer prioriterade frågor än att göra en LEA med jämställdhetsprofil. De pratar med projektledarna om bredband som något nödvändigt och att vägarna till

Linköping måste rustas upp.

Bygden har tänkt sig genomföra LEA 2015 men har trögt att komma igång.

5. Ljusfallshammar

Ljusfallshammar ligger i norra Östergötland i den vackra östgötska Bergslagen i Finspångs kommun, på gränsen till Närke. Bygden är rik på skogar, sjöar och åkermark. Med Ljusfallshammar menas Ljusfallshammars samhälle, Prästköp, Lämneå och Skönnarbo med bebyggelsen däromkring. Under årens lopp har man i Ljusfallshammar tillverkat olika järnföremål, allt från kokpisar till hästvagnar och turistsängar. Flera sågverk på orten har också skapat arbetstillfällen, liksom jordbruket. Ljusfallshammars befolkning har långsamt sjunkit under en längre tid. Idag bor här 255 män och 228 kvinnor. De flesta pendlar till Finspång för jobb. Lämneå bruk är Ljusfallshammars största företag med drygt 50 anställda. Genom förskola och skola, små pysselbutiker och möbelvaruhus finns relativt många arbeten för kvinnor. Bara förskola och skola har 16 anställda kvinnor. De flesta som bor i Ljusfallshammar arbetspendlar. Det är svårt med buss eftersom märklig zonindelning ger höga biljettpreiser.

En generationsväxling har banat väg för att det ser ljust ut för förskola och privatskola. Ljusfallshammars privatskola har 50 elever, det finns en förskola och klasserna 1 till 6. Affären la ner för 2 år sedan. De har en gemensamhetslokal Ljusfallshammars idrotts-/föreningslokal. Genom Ljusfallshammars sportklubb (LSK) finns tillgång till elljusspår, en sportanläggning med omklädningsrum, bastu, fotbollsplan, ishockeyrink samt tennisbana. Ett antal samlingsplatser finns såsom LSK klubbstuga, Lantbruksmuséet och skolan. De som är engagerade är ofta engagerade i mer än en förening.

Byalaget lyfter fram ett museum som unikt på deras bygd. Museet har fik, som är öppet enbart sommartid. Enligt byalaget är innehållet i museet gällande skogs- och lantbruk helt outstanding och förtjänar att fler ska känna till om den. Det är ett av landets största museer, som drivs av ideella krafter. De har en vision om att kunna ha anställd personal på helgerna. De skulle vilja marknadsföra museet, så att det skulle komma bussresor med besökare. Idag finns det två kvinnor som driver företag; den ena driver en presentbutik och den andra har en heminredning-/blomsteraffär.

Bygden har gjort LEA och FLEA 2015.

6. Vånga

Vånga ligger norrut i Östergötlands län mellan Skärblacka och Berg. Det finns 1800 personer i Skärblacka, varav 300 finns i Vånga. Förutom Vångabygdens utvecklingsgrupp finns på bygden en hembygds- och en idrottsförening. Det finns en välmående F-6 skola, med ca 150 elever samt ett dagis som drivs av föräldrakooperativ. Det finns också ett så kallat "Gubbdagis" som driver olika projekt bland annat vandringsled vid ett kalkbrott, arkivering och föreläsning-

ar. I dessa projekt är cirka 35-40 personer engagerade. På bygden saknas det äldreböende och det finns även behov av boende för yngre personer. Byalaget uttrycker att landsbygdsfrågor och projekt måste vara enkelt att driva, de ger tummen ner för LEADER vilket de anser vara för komplicerat.

I Vånga är bredband på gång. Byalaget har kämpat för bussturerna, särskilt att det ska gå bussar på helgerna. Byalaget har tagit ut politiker till Vånga och upplever att de har en bra dialog med dem och tjänstemännen.

Bygden genomför LEA 2015.

7. Hannäs

Hannäs ligger sydost i Östergötland, söder om Åtvidaberg i Åtvidabergs kommun. Det finns en livaktig affär och byalaget träffas i den gamla skolan. Lanthandeln är en viktig fråga för de boende på bygden, men även för de som har fritidsboende kan det vara angeläget att ha lanthandeln kvar. Det har funnits utflyttning av kunder som handlar mycket i lanthandeln och det påverkar. Största andelen av de boende är över 70 år. Det bor 460 invånare i Hannäs socken. Det finns en förskola, men sedan 10 år tillbaka finns det ingen skola. De boende får nu skicka sina barn väldigt långt till skolan. Det finns många fosterbarn på landsbygden. Byalaget ser möjligheter med att öka antalet barn i förskolan med nyinflyttade.

Byalaget upplever att de inte riktigt får till det med samarbetet, det funkar dåligt med till exempel fisket. Det saknas också boende för turister. Vandrarnhemmet sattes i konkurs för några år sedan och huset står nu tomt. Affären är mittpunkten i bygden. Just nu finns det problem med marken som affären står på, på grund av att marken ska säljas vidare. Det finns en camping vid sjön. Kulturmiljövården är viktig i Hannäs. De flesta som är engagerade i byalagsarbetet är pensionärer medan det är en känsla att ungdomar inte bryr sig. I Hannäs har byalaget tidigare upplevt att de var motarbetad av kommunen, men så är det inte längre.

Bygden genomför LEA 2015.

8. Gryt

Gryt är ett skärgårdsområde längst ner i sydost i Östergötland i Valdemarsviks kommun. I Gryt finns 37 föreningar. Gryt har vacker skärgårdsmiljö och större hus. I hjärtat av Gryt finns stora vackra villor. Många på bygden verkar satsa mycket av sin tid och egna pengar för att kunna hålla bygden levande. Kampen om skolan som pågår just nu tycks vara ett vägska. En fungerande skola är en stark symbol för en levande byggd med framtidstro.

Den stora frågan för byalaget i Gryt just nu är skolan. När skolan skulle läggas ner, bildade de en grupp och kommunen matchade å sin sida den gruppen med tjänstemän. Byalaget jobbade fram ett förslag men tyvärr fick de nej på sin skolansökan. Byalaget väntar på att få ett pris för att hyra skolan. De har en FB-sida, som heter "Gryt vill framåt". De ska även göra marknadsunder-

sökning, eftersom det är bra att veta vilka kompetenser som det finns.

De engagerade i Gryt vill utveckla turism och skärgård. Byalaget ser möjligheter med att bo i skärgården året runt. 80% av turistintäkterna i Valdemarsviks kommun kommer från skärgården. Jordbruk, skog och fiske har varit de stora sysselsättningarna, men det räcker inte längre.

Bygden har tänkt sig genomföra LEA 2015 med har trögt att komma igång; inte minst beroende på att luften gått ur byalaget då en etablering av en privat driven skola inte fått tillstånd.

9. Hästholmen

Hästholmen ligger vid Vättern mellan Ödeshög och Omberg i västra Östergötland i Ödeshögs kommun. I Hästholmens hamn idag finns ett stort dykcentrum och Sveriges största fiskeklubb. Vattnet fryser till is sist i Sverige. Många flyttar till Hästholmen på grund av att det finns billiga hus. Utöver det är det många som har separerat och bägge bor kvar i samhället. Det finns ett projekt i hamnen. Det är ett kommunalt bolag som driver Hästholmens hamn och magasin. De äger hamnområdet med silon, som ska rivras. Det finns planer på att bygga lägenheter i 12 våningar där. PEAB har försökt ragga köpare till projektet.

Det finns en stolt historik i byn. Hästholmen var på 1100-1200-talet en av Sveriges största städer. Här finns en krypta och kungsgård. Det finns ingen affär i Hästholmen. Byalaget ger ut en tidning och är redaktionskommittén. Problemen är dock stora då bygdegården och Hästholmens ekonomiska förening precis gått i konkurs.

Bygden har tänkt sig genomföra LEA 2015 men har trögt att komma igång. Efter ett nytt besök med flera personer från styrelsen i HSSLÖ har de startat upp med ny energi.

10. Västra Harg

Västra Harg socken har ca 500 invånare och ligger 9 km sydost om Mjölby i Mjölby kommun. Bygden har medeltida anor och nämns första gången 1382 som Hargx. I socknens norra del, vid Kilarpesjön finns ruinerna av 1300-talsborgen Svaneholm. I förhållande till socknens storlek finns det relativt få byar men många stora ensamgårdar som Spellinge, Boo, Borg, Helgeslätt och Bosgård. Kring dem finns en riklig torpbebyggelse. Nära kyrkan i Västra Harg ligger ett mindre villasamhälle. Llanthandel och socknens industri, ett sågverk, finns vid Önnebo längre söderut. Bygden är en skogssocken med långa bergåsar i nord-sydlig riktning. Runt Västra Harg by finns ett gammalt odlingslandskap med ett stort inslag av äldre lövskog. För att skydda detta landskap bildades i början av 2000-talet naturreservatet Västra Hargs lövskogar med vandringsleder och tillhörande fågeltorn intill sjön Aren. Västra Harg och Önnebo är små orter med viss service. Samhället Västra Harg domineras av bostäder.

Där finns en låg- och mellanstadieskola, barnomsorg och kyrka. I Önnebo

finns socknens enda affär, en lanthandel med bra service. Det finns aktiva föreningar, byalag, hembygds- och idrottsförening vilka engagerar stora delar av bygdens invånare. I äldre tiders Västra Harg fanns det tre sågverk, ett större garveri, två ångbrännerier samt tegelbruk och benstamp.

Västra Harg har sedan 2004 haft ett stabilt befolkningsantal på omkring 500 personer. Liksom i övriga delar av landet är det den yngre delen av befolkningen (20-44 år) som står för förflyttningen. Detta gäller både in- och utflyttning. Personer över 45 år tenderar att stanna kvar i bygden, vilket återspeglas i statistik att personer över 65 år är den enda ålderskategorin som ökat i antal mellan år 2009-2013 samt att 45-65 år är störst till antalet. Om trenden (att få personer över 45 år flyttar från bygden) kvarstår så kommer i framtiden en större del av bygdens befolkning vara över pensionsålder. Majoriteten av de tillfrågade har en direkt anknytning till Västra Harg då någon av familjemedlemmarna är uppvuxen i bygden. Valet att flytta tillbaka motiveras av alla återinflyttade med att deras barn får en bra uppväxtmiljö. Förutom tidigare nämnda fördelarna med barnens uppväxtmiljö framhålls det positivt med ett aktivt föreningsliv (idrottsförening/byalag/kyrka), lanthandel, närheten till Västra Hargs naturreservat, god grannsamja, service av företagare, närheten till tätorterna Mjölby och Mantorp samt fiberbredband.

Det finns två arbetsplatser med fler anställda än fem personer, Jordbruket Bosgård och den kommunala skolan. En stor del av företagen ägnar sig fortfarande åt jordbruk, skogsbruk samt djurhållning. Ett inslag under senare tid är företag som bedriver olika slag av kunskapsintensivt arbete och som kan bedriva sin verksamhet på distans genom användning av internet, såsom juridik, ekonomi, vetenskap och teknik vilket är väl representerat i bygden.

Bygden har gjort LEA 2015 ska eventuellt göra en FLEA.

11. Malexander

Malexander är en bygd i sydvästra Östergötland i Boxholms kommun med mycket skog och sjöar samt lite jordbruksmark. Det finns rika möjligheter till rekreation och naturupplevelser. Detta är en tillgång vars värde alltmer uppskattas av åretruntboende, fritidsboende och turister. Det är en gammal kulturbygd som ligger intill den stora klarvattensjön Sommen. Under 1900-talets första del fanns två livsmedelsbutiker, post, bensinstation, café, taxi, ålderdomshem och skola. Från 1950-talet började utflyttning av arbetskraft, framförallt arbetsmöjligheter för män inom skogsbruket minskade drastiskt när Boxholms Bruk slutade använda träkol i sina processer medan andelen fritidsboende av husägarna hela tiden ökat. I takt med att den fasta befolkningen minskat har närservicen minskat. Idag bor det 247 personer året runt, varav 132 män och 115 kvinnor. Skolan i Malexander lades ner 2004 och antalet barnfamiljer har minskat. Det finns ingen lokal omsorg vare sig för barn eller äldre och inget lokalt transportföretag. Malexander har ett mycket rikt föreningsliv. Inte mindre än 10 föreningar med verksamheter som fiske, båt,

hembygd, byalag, syförening, föreningshus, idrottsförening, jakt med mera är registrerade. På de ca 250 bofasta personerna är det en imponerande siffra och naturligtvis är många med och arbetar i flera olika föreningar.

Under sommarmånaderna överstiger befolkningen 1000 personer. Den stora andelen fritidsboendes resurser ska ses som en stor tillgång för den framtida lokala marknaden i Malexander. Antalet fastigheter i Malexander är 517 stycken. Endast 103 av dem är bebodda året runt. Tack vare sommarbefolkningen har Malexander i juni-augusti tre restauranger med fulla rättigheter, en livsmedelsbutik, några konstnårsbodas, en antikbutik, samt uthyrning av kanoter, vindsurfingbrädor och cyklar. Av de tre restaurangerna håller bara Sommarhagen öppet året runt. Alla inköp av livsmedels- och förbrukningsvaror vintertid görs utanför lokalsamhället.

Bygden har genomfört LEA 2012.

12. Bestorp

Bestorp ligger 25 km söder om Linköping mitt i det vackra eklandskapet längs med sjön Rängen i Linköpings kommun. I Bestorps samhälle finns idag mycket närservice såsom affären vilken driver sin verksamhet utan kommunalt stöd, snickare, plåtslagare, äldreboende, räddningstjänst, bio, folkets hus, skola, förskola m.m. Kollektivtrafik finns med ganska frekventa bussar och möjlig tågkommunikation. Boendet sker i både hyreslägenheter, villor och mindre fritidshus. Fritidsaktiviteter inkluderar aktivt byalag, båtklubb, badplats. Skolan har en aktiv föräldraförening.

I Bestorp har det alltid varit en positiv befolkningsspiral från 602 till 749 personer från år 2001 till 2010 vilket utgör ett undantag från regeln att landsbygden tappar befolkning. Detta, samt platsens närhet till storstaden Linköping, ger skäl att kalla detta område för stadsnära landsbygd. De senaste tillskotten av bostäder är villaområdet upp mot skolan i Sätra. På Sågarholmen kopplades vatten och avlopp in under 2008 vilket innebär möjlighet till permanentboende. Konsekvenserna av detta syns redan då det numera finns 19 personer som bor året runt i hus på Sågarholmen. På liknande vis sker omvandlingen av Norrängen och Sätra 4 mot fler året runt boende vilka i hög grad är barnfamiljer. Resten av Bestorp kännetecknas av en generationsväxling vilket inte minst kan exemplifieras av de tre barnfamiljer som köpt hus på Sjölundsvägen det senaste året. Det finns sammanlagt 78 arbetsställen i Bestorp. De flesta, 20 stycken, finns inom jordbruk, skogsbruk och fiske. Andra större arbetsställen är byggtjänster 11, handel 10 samt vård/skola 10.

Bygden har genomfört LEA 2012 och FLEA 2014.

13. Österbymo, Lyan

Ydre är som många andra på landsbygden en utflyttningskommun och man ser tydligt i statistiken att befolkningen minskar varje år. Man kan även se att det bor färre kvinnor än män här, vilket antagligen har med utbudet av

skogs/lantbruk, bygg & hantverksyrken i området att göra.

Bygden har gjort LEA 2012 och FLEA 2014.

14. Godegård

Godegård ligger nordöst i Östergötland i Motalas kommun. I Godegård finns en lång historia av gruvindustri. I historiken finns ansökan om bergsprivilegier på 1100-talet, kyrkan som är byggd 1251 ”till detta bergsfolks tjänst” och begreppet Godegårds bergsslag levde kvar till 1725. Smideshantverket levde kvar till långt in på 1900-talet och tillsammans med kolning till bruken gav det god försörjning till de små jordbruken. Under 1900-talets första del fanns det 7 livsmedelsbutiker, post, bank, flera bensinstationer, gästgivaregård, taxi, ålderdomshem och flera skolor.

Godegård var egen kommun fram till 1952 då Godegård och Nykyrka gick tillsammans, senare 1970 gick Godegårds storkommun upp i Motala kommun. Nu minskar innevånarantalet och servicenivån. Idag bor 689 personer, året runt i Godegårds församling varav 361 är män och 328 är kvinnor. Under sommarmånaderna ökar befolkningen med ca 600 personer. Lite turism finns till Porslinsmuséet som har Sveriges största samling av svensktillverkat porslin samt till nyöppnade Börslycke gård vilka har fått stipendium från Östgötadagarna som årets företagare. Det finns en affär och bensinmack. Godegård har ett rikt föreningsliv som inkluderar idrottsförening, skidklubb med cykelsektion, gymnastikförening, Bygderåd, allaktivitetshus, Bibliotek, syföreningar, två pensionärsföreningar, Svenska Kyrkan, Salem, Hembygdsförening, fiskeförening och jaktförening. Godegårds Buss och Taxi är en stor arbetsplats, vilket också är fallet för skolan och servicehuset. De som pendlar ut är 217 personer. Godegårds Bygderåd arbetar för att få bredband/fiber till Godegård och tågstopp är en hjärtefråga.

Bygden har gjort en LEA 2012.

15. Björsäter

Björsäter ligger mellan Linköping och Åtvidaberg i Åtvidabergs kommun. De gjorde en LEA 2012 i form av en film där de visar hur det startade ett företagshus samt hur den lokala ICA-butiken inspirerades att börja satsa på matkassar.

Bygden gjorde LEA 2012 och FLEA 2014.

16. Östgöta Dal

Östgöta Dal är Vadstenas södra kommundel längs med Vättern. De hade 2013 en befolkning om 1078 personer. Området kännetecknas liksom övriga landsbygd av en relativt hög medelålder, få invånare mellan 15-35 och utflyttning. Bara under 2012 förlorade området 35 personer. Totalt sett har befolkningen i området minskat i alla åldersspann de senaste tio åren. Relativt stor del i området är jordbruksfastigheter. Här finns också ett antal kyrkbyar bevarade samt de större samhällena i Borghamn, Rogslösa och Skedet vilka präglas av äldre

och yngre fastigheter av typen enfamiljshus/villa. Liksom tätorten Vadstena är södra kommundelen ett turiststråk under sommarhalvåret. En ganska stor del av områdets fastigheter är också sommarbostäder eller fritidshus. Det finns få hyreshus i Östgöta Dals-området. Många fastigheter i området är obebodda. Totalt sett finns i området 215 arbetsställen störst inom jordbruk.

Bygden gjorde en LEA 2012.

17. Asby

Asby har varit bebott länge med gravfält och gravsättningar i området. Kyrkan är från 1200-talet i norra delen av Ydre kommun, södra Östergötland, på gränsen till Småland. Stora delar av sjön Sommen ligger i socknen och ger landskapet dess karaktär. Att byn heter just Asby tror man beror på att byn ligger på en ås. I industrialiseringens barndom fanns det två affärer i byn, två banker, ett café, metallfabrik, taxirörelse, brandkår och diverse andra småföretag. Nu bor här cirka 200 personer. I byns centrum ligger ett litet torg omgivet av tre butiker. Lanthandeln, presentbutiken FASTER Olga och secondhandbutiken Asbyloppan är ett självklart i nav i byn. De ideella krafterna jobbar med att hålla Asbybacken igång, att driva Asbyloppan och idrottshuset Asbyhalla, att sköta torget, lekparken, ekdungen och gravfältet samt att ordna trevliga inslag under alla årstider.

Bygden har gjort LEA och FLEA 2015.

18. Västra Ryd

Ligger på gränsen till Småland och de gick direkt från siffrorna till handling och bjöd in till ett möte med enbart kvinnor.

Bygden har gjort LEA 2012.

Att möta byalaget där de är

”När civilsamhället betraktas ur ett underifrånperspektiv framträder på det hela taget en brokig mångfald av social organisering och kulturellt nytänkande”

(Vallström, 2014:203)

Platser har både en fysisk lokalisering samt varandes alla de betydelser som den har för människor. Platsen har en förmåga att omskapas utifrån vem som betraktar den och hur användningsområden varierar. Till och med samma individ kan se en plats med olika ögon beroende på hur relationen till platsen förändras. Landsbygden är något mångbottnat och ibland motsägelsefullt (Bygdell 2014). Det kanske allra viktigaste i arbetet med LEA har varit att möta byalaget där de är. Ett sådant möte framhävs som oerhört viktigt och betydelsefullt i den tidigare forskningen om landsbygdsutveckling (Vallström,

Stort engagemang och mycket fika. Foto: Sira Jokinen Lisse

2014).

I arbetet med LEA i Östergötland har fyra skapande av platser skett. För det första [1] finns processen hos byalagen då de bestämmer sig för att göra en LEA och avgränsar sitt område till vilket statistiken från SCB ska kopplas. Redan i detta skeende görs en första uppskattning av platsen, ett första närmande mellan karta och verklighet. När sedan statistiken kommit från SCB [2] skapas området igen utifrån vissa variabler såsom lön, kön, utbildning m.m. Platsen kläs i siffror. Men arbetet som tar vid kombinerar den lokala kunskapen med siffrorna. Uppskattningar av konsumtion och visioner om framtiden återskapar platsen på ett nytt vis [3]. Detta återskapande sker i samverkan med projektledarna och deras tips om hur det går att skriva en rapport [4].

Projektledarna har besökt varje byalag som gjort en LEA. Det innebär att de har varit runt i hela Östergötland för att träffa byalag där de är, inte bara

Många bygdegårdar har besökts. Foto: Sira Jokinen Lisse

geografiskt utan kunskapsmässig likväl som problemmässigt. Vilka kunskaper finns i detta byalag och vilka kompetenser går det att samla i denna bygd är frågor som följt med projektledarna på deras besök. Att sitta ner med byalagen och försöka fundera på vilka problem just de brottas med är en oerhört viktig utgångspunkt för att göra ett framgångsrikt arbete med LEA. Projektledarna har spenderat mycket tid på att besöka byalagen och kunskapen de har samlat på sig om desamma är ovärderlig. Alla byalag har en egen situation, som i många fall kan vara lik något annat byalags bekymmer, men samtidigt är de alla unika vilket måste bemötas på ett unikt vis.

Landsbygdsutveckling är inte likadan i ett samhälle som Gryt där skolan lagts ner och kampen gäller överlevnad som Bestorp där skolan säkrades 2007 och arbetet därefter har varit framtidsinriktat utifrån ett stadsnära perspektiv. Skillnaden mellan Ljusfallshammar där det finns en cynisk och stor besvikelse på uteblivna satsningar från kommunens sida jämfört med Vånga där kommunen blivit en aktiv partner i samarbetet för en levande landsbygd är milsvid. LEA är ett verktyg som kan vara bra för alla sorters byalag, både de som är pressade till max och de som varit på väg någonstans under några år. Möjligheterna är desamma nämligen att få syn på tillgångarna i sitt lokalsamhälle, vara stolt över dem och jobba mot framtida förbättringar. Vad som syns är liten del av allt engagemang, toppen på ett stort isberg.

Toppen på isberget

Några siffror över engagemanget under dessa år är att över 2000 personer konkret varit med på något vis (stormöten, rapportskrivande, diskussioner, nätverksträffar, mässor, idéamtal, kommunmöten). Över 300 sidor rapporter har skrivits. Över 100 konstruktiva förslag. Över 50 genomförda aktiviteter. Detta är bara toppen på isberget och alla de ringar på vattnet som skapats är också viktiga att inkludera i ett försök till sammanfattning.

Genusanalys av LEA i Östergötland

Det specifika uppdraget för denna rapport är att lyfta fram erfarenheter gällande jämställdhet och kvinnor som entreprenörer på landsbygden såsom det framkommer i arbetet med lokalekonomiska analyser. WINNET Östergötland arbetar för att synliggöra villkoren för kvinnor som entreprenörer och innovatörer. Under 2011-2015 har särskilda insatser riktats för att skapa kunskap, dialoger, mötesplatser och analyser kring jämställdhet i Östergötland. Analysen presenteras nedan under fyra olika rubriker. För det första ges en övergripande skildring av tre typer av bygder där jämställdhetsarbetet ser olika ut. Dessa tre bygder är skildrade utifrån det underlag som finns för analysen och ska ses som sammanfattningar av flera olika erfarenheter runt om Östergötland. För de andra ges ett antal specifika exempel på synliga ojämställda

strukturer hos byalagen. För det tredje lyfter jag fram positiva exempel på aktiviteter som kommit ut från arbetet med LEA till exempel företagsmässor, hästturism, ekoturism och nätverk. För det fjärde presenterar jag några förslag till hur arbetet med jämställd och hållbar landsbygdsutveckling kan förbättras med hjälp av LEA.

Synliggjorda snedställda strukturer

Kvinnor högre utbildningsnivå

Kvinnor på landsbygden i Östergötland har en markant högre utbildningsnivå än männen. Ungefär var fjärde kvinna har eftergymnasial utbildning jämfört med mindre än var femte man. Undantag utgör de platser jag valt att kalla för stadsnära landsbygd där utbildningsnivån är mer jämt fördelad. Utbildningsnivån är generellt något lägre på landsbygden i Östergötland än snittet i riket vilket ligger på mer än var tredje svensk som har någon form av eftergymnasial utbildning. Även i genomsnitt för Sverige så har kvinnor högre utbildning än män (SCB, 2014).

Kvinnor lägre löner

Kvinnor på landsbygden i Östergötland har en markant lägre lön än männen i genomsnitt, någonstans kring 70 000 lägre årsinkomst. Denna snedställda struktur är i likhet med hur män och kvinnors löner är i hela riket (Medlingsinstitutet, 2010).

Färre kvinnor i byalagens styrelser

Även om det finns väldigt engagerade och aktiva kvinnor på landsbygden tenderar männen att befinnas sig i toppen av organisationer såsom byalagen. Detta trots att utbildningsnivån är till fördel för kvinnorna och att dessa ibland jobbar som chefer eller organisationer i sin profession. Vid en kartläggning för några år sedan av Länsbygderåden runt om i landet visar det sig till exempel att bara 8 ordföranden av 23 är kvinnor år 2007 (35 %). Flera undantag gällande byalag finns dock i Östergötland, ett av de som är viktiga är Västra Harg där är många kvinnor är drivande när det gäller föreningslivet. I byalaget, fotbollsföreningen, hembygdsföreningen och församlingsrådet finns för närvarande kvinnliga ordföranden. Kvinnor har här tillträde till traditionellt manliga arenor och är här initiativrika och handlingskraftiga. Här borde kvinnor fungera som förebilder då man är i majoritet. Föreningslivet är visserligen ofta ett oavlönat arbete men spelar en stor social roll i bygden. Man skulle kunna tala om att det råder en större social än ekonomisk jämställdhet i Västra Harg.

Tre stationer på vägen mot ökad jämställdhet på landsbygden

I det följande kommer tre stationer att beskrivas mot ökad jämställdhet på landsbygden. Dessa stationer bygger på analyser av verkliga exempel, situationer och processer i de områden som gjort LEA under de fyra år som HS-SLÖ- och Winnet Östergötland har jobbat med denna metod. Dessa tre stationer beskrivs såsom sammanhållna enheter men ska inte misstas för riktiga, verkliga platser med existerande byalag. Inspiration och konkreta exempel har självklart lånats från det material som är underlag till denna rapport, men dessa är samtidigt bearbetade av rapportförfattaren.

1. Exkluderingsbyn: Kvinnor exkluderas i organisationer och deras kunskaper åsidosätts

Detta samhälle har en lång tradition av jordbruk och skogsbruk. I samhället finns många män som i generationer tillbaka ägt mycket mark och haft stort inflytande. Några av jordbruken drivs av familjer, några av enskilda män. Ofta finns det en eller flera större gårdar och en stark gemenskap men det kan också förekomma generationskonflikter som gör att samarbetsmöjligheterna är begränsade. Tidigare kanske det var en större godsägare som anställde andra, sen blev det småjordbruk för att nu vara på väg mot större enheter igen. Kvinnorna i bygden jobbar inom vård, skola och omsorg samt är högre utbildade än männen. En del kvinnor jobbar halvtid eller hjälper till på gården fulltid. Det finns fler män på bygden än kvinnor.

De projekt och frågor som drivs av byalaget är kopplade till en industrimodern maskulinitet såsom bredbandsutbyggnad, bättre vägar och byggande av stora gemensamma lokaler (Anshelm & Hultman, 2014). Kvinnorna är inte representerade i styrelserna i samhällets organisationer utan reducerade till rollen av att koka kaffe och ta hand om barnen då männen är iväg på möten. Här möts arbetet med jämställd LEA med skepsis och andra frågor sägs vara viktigare. I dessa bygder blir jämställdhet vid-sidan-av-projekt eller enbart korrekt retorik i olika dokument och inte omsatt i praktisk handling. Det sägs att inga kvinnor finns att välja till styrelsen och det skylls på att kvinnor inte vill vara ledare, detta trots att kvinnorna i bygden är ledare i sina yrkesliv. Ett analytiskt begrepp för detta är homosocialitet som innebär att personer av samma kön gynnar varandra (Bird, 1996). Det finns strukturer och normer som är sådana att kvinnor inte vill eller anser det meningsfullt att engagera sig. Det framhålls att alla som vill och anses kompetenta kan vara med och konkurrera om platserna på lika villkor i till exempel en styrelse. Därmed hävdas att det är jämställt. Ett annat vanligt argument för att bortförklara den snedställda könsfördelningen i byalagets arbete är att jämställdhet sägs vara en generationsfråga. Med detta påstående kan man framhålla att jämställdheten i stort kan lösa sig av sig självt. Det handlar bara om tid. Men då problemet är strukturellt anpassar sig ofta yngre till dessa snedställda strukturer och riskerar också med tiden att själva bli formade och därmed bärare av dem.

De pådrivande männen i denna by får saker och ting att hända. De har en vision om byn byggd på deras erfarenheter och traditioner samt använder sina kontakter för att genomföra projekt. Männerna som har haft kontakt med HSSL för att göra en LEA är entusiastiska till att få statistik över sin by och pengarna som en rapport ger. Däremot har de svårare att förstå varför det ska diskuteras jämställdhet. Personerna kan uttrycka åsikter såsom att vi på landsbygden får vara glada att människor engagerar sig, vi har inte lyxen att fundera på jämställdhet. Inga kvinnor är med i byalaget och om de finns med så kokar de kaffe och fixar med fikat. Vid kontakter samt möten med byalaget tydliggörs de icke jämställda strukturerna.

Då kvinnorna är med i byalagens styrelser är det ofta de som står för kaffekokandet när projektledarna besöker möten. Detta kaffekokeri såsom en uppgift för kvinnor verkar också vara något som syns i en nationell undersökning som Hela Sverige ska leva har gjort då författarna skriver att:

”Flera personer har lagt till kommentarer gällande inflytandet. En kommentar var att kvinnor ’officiellt’ har lika stort inflytande som män, men ’får dra lass som ’kaffekokerskor’. Andra kommenterar frågan om kvinnor och män arbetar i lika hög grad med det lokala utvecklingsarbetet med: ’Ja, fast väldigt könsstereotyp vad gäller uppgifter vem som gör vad’ och ’Ja, med olika frågor (...)’, ’Ja, men på olika nivåer. Kvinnor med lokalt. Män på möten.’ Någon hade svarat att kvinnor jobbar mer, ’[m]en syns inte.’”(Andersson, Hjort, Husén, Rundström, 2015:6)

2. Ögonöppnarsamhället: Den lokalekonomiska analysen ger nya insikter om jämställdhet

I denna by finns det redan många starka, drivkraftiga och synliga kvinnor. Samhället kännetecknas av gemenskap och flera av de fungerande verksamheterna såsom affär och liknande drivs mer eller mindre på ideell basis av kvinnliga eldsjälar som valt att bo på denna plats för de älskar den så. Fördelningen mellan människor i olika styrelser är jämställd.

Intresset för att göra en LEA bygger inte bara på den ekonomiska moroten, möjligheten att få statistik över byn, utan rapporten är samtidigt tänkt att vara en del i en satsning på framtiden. Framtiden är alltid närvarande i detta samhälle såsom en möjlighet men också ett hot gällande nedläggningar av service. Människorna är entreprenöriella och drivkraftiga, när något ska göras så gör de det. Det finns en lång historia i byn och medborgarna är måna om att synliggöra denna historia med en stolthet. Stoltheten är inte bara nostalgiskt, utan en stolthet som bygger på tankar om kontinuitet.

För de drivna kvinnorna i detta samhälle blir SCB statistiken en ögonöppnare som skapar frustration och engagemang. Självuppfattningen är att

detta är ett ganska jämställt samhälle där alla får plats, men statistiken visar en annan bild. Där blir det tydligt hur till exempel män och kvinnors inkomster skiljer sig åt dramatiskt. Kvinnor har mycket lägre inkomster, trots att de har mycket högre utbildningsnivå. Bilden som finns av att utbildning lönar sig stämmer alltså inte alls i denna by och de insikter rör upp känslor hos kvinnor som också har en självbild av att vara de som driver utvecklingen i samhället.

Efter genomförd LEA finns det massor av kraft att satsa på aktiviteter för att stärka kvinnors företagande och medborgarskap. Olika sorters av projekt dras igång och kvinnorna stärks både i sin roll som medborgare och i sin roll som entreprenörer.

3. Likavillkorbyn: Samhället jobbar aktivt för jämställdhet och tillvaratagande av kompetens

På denna plats har byalaget tagit ett aktivt beslut om att det är viktigt med olika kompetenser i styrelsen och arbetar idogt för att finna engagerade kvinnor till arbetet. Statistiken från LEA uppmuntrade likavillkorbyn till att agera kraftfullt för att stötta kvinnors inblandningar i bygden. Det startades upp både ett entreprenörskapsnätverk för kvinnor samt skapades lokaler för mindre företag med företräde för kvinnor. I detta samhälle prioriteras kampen för att behålla skola, vår och omsorg på bygden. I dessa så kallade åldrandevänliga samhälle ska det gå all leva hållbart i alla generationer, inte minst eftersom det är många kvinnor som överlever sina män.

Lanthandeln i samhället har satsat aktivt på att köpa in och marknadsföra lokalproducerad ekologiskt hållbar mat. Ägaren till affären har nära och gott samarbete med kvinnor som driver gårdsbutiker på omgivande landsbygd. Till mässor och andra sammankomster används de lokala matvarorna och kompetenserna. De har tagit fram en karta och prickat in alla gårdar som går att besöka och handla ifrån direkt. Både lanthandeln och gårdarna gynnas av ömsesidig marknadsföring och butiken har ökat sin omsättning så de boende känner till vad och hur produktionen går till av matvarorna.

Kvinnor som entreprenörer inom reklam, media, grafisk design, redovisning och fotografi har kunnat etablera sig i bygden med hjälp av det snabba bredbandet. Dessa yrken som tidigare var dominerade av män har nu tagits över av duktiga välutbildade kvinnor utan att statusen på jobbet minskat vilket ofta varit fallet tidigare då kvinnor tagit över manligt dominerade yrkeskategorier. Då medborgarna kan jobba mer hemifrån och slipper långa pendlingsstider kan de engagera sig i föreningar. Det finns också kvinnor som är entreprenörer inom förädling av mat samt ekoturism vilka öppnar upp nya mötesplatser på bygden. Utöver byalaget finns det många andra föreningar i byn såsom pensionärsföreningen, föräldraföreningen och idrottsföreningen. Alla bidrar de till gemenskapen.

Ojämlika nationella strukturer

Det är viktigt att komma ihåg att snedställda strukturer inte är något unikt för landsbygden. Trots den förhärskande bilden av Sverige som världens mest jämställda land så är vi inte ens i närheten av lika löner, lika villkor eller lika användning av egen tid. Dessa snedställda strukturer slår igenom till exempel i byalagens styrelser vilka dominerade till antalet av män.

En aspekt av de skilda inkomsterna är att många kvinnor jobbar deltid, vilket också är en nationell företeelse. Inte minst på landsbygden är så fallet. Skogs- och lantbruken ägs av männen och då syns kanske inte kvinnornas arbete inom denna sektor. Många kvinnor som har en högskoleutbildning arbetar inom i offentlig förvaltning, vård eller skola och har då en lägre inkomst jämför med män som t ex driver ett eget entreprenörföretag. En förklaring till varför de sämre utbildade männen ändå tjänar mer kan vara att flera yrken som traditionellt är manliga har, och har länge haft, en mycket bättre löneutveckling än traditionellt kvinnliga yrken, såsom skola, vård och omsorg. Statistiken visar att merparten av kvinnorna arbetar inom just sådana yrken.

Hela Sverige ska leva har en lång tradition av att arbeta för jämställdhet genom kvinnors entreprenörskap. För snart tio år sedan sattes projektet Kvinnors entreprenörskap på landsbygden igång. Det blev upprinnelsen till högskoleutbildningen Himmlarand där 35 kvinnor gick för att utveckla sina företag, en kartläggning från kvinnoprojekt genomförda under de senaste fem åren samt kvinnornas skrivbyrå, där kvinnor från 13 till 95 år skrivit om sina liv och framtidsdrömmar.

I rapporten *Kvinnors entreprenörskap på landsbygden* påvisas hur de intervjuade kvinnorna anser att det går ”för mycket tid går åt till administration och pappershantering, svårt att få aktörer (kommunen) att tänka nytt, projektet mötte motstånd, svårt med likviditeten, för korta projektider, och kontinuitet saknas” (Karlsson, 2011). Omotiverade skillnader i lön leder till att arbetsmarknaden inte fungerar optimalt som innebär ett resursfördelningsproblem. De gemensamma resurserna i ett samhälle, både kvinnors och mäns kompetenser tas inte tillvara. Att sträva mot jämställdhet blir då att frigöra gemensamma resurser.

Exempel på kvinnors entreprenörskap i Östergötland

De LEA som genomförts i Östergötland har inte bara haft en positiv inverka på att skapa en synlighet gällande de snedställda villkoren mellan kvinnor och män, arbetet med LEA har ofta genomförts av kvinnor i byalaget vilket gjort att dessa fått en högre status i bygden. Nedan diskuteras landsbygdens styrkor med fem konkreta exempel på entreprenörskap av kvinnor.

I samband med en i mångt och mycket negativ utveckling med nedläggningar och avfolkning så genomgår också landsbygden för närvarande en om-

vandling från i huvudsak produktionslandskap till konsumtions- och upplevelselandskap. Turismnäringen är den näring som växer mest internationellt sett och omsättningen i turismnäringen i Sverige har ökat med över 80 % sedan år 2000 (Tillväxtverket, 2015). Detta är en potential som landsbygdsområden och dess företagare kan tjäna pengar på. Lantgårdar och landsbygden har en rad resurser som är möjliga att utveckla för att svara mot efterfrågan på småskaliga och högförädlade tjänsteintensiva produkter. Nedan finns ett antal spännande exempel på kvinnors entreprenörskap med stora möjligheter.

Igelfors/Regna

Som en följd av LEA har de i Regnabygden identifierat utvecklingspotential för hästnäringen. Hästintresset är stort hos unga och kvinnor i bygden. I Regnabygden har de samlat underlag för att utveckla hästintresset i bygden. De har börjat bygga en gemensam ridbana samt har räknat ut att bönderna i bygden kan få inkomster genom att odla foder. Till sin FLEA har de till exempel samlat in statistik om antal hästar och ungdomar, hektar odlingsmark lämplig för foder. De har ordnat kurs i sadelmakeri, planerar ridläger i sommar och kurs i hästfoderproduktion för lantbrukare i höst

Asby

I Asby såg de med hjälp av sin LEA möjligheten att samla kvinnor i bygden som var företagare till en mässa. 2014 arrangerade de för första gången en företagsmässa som blev lyckad. 2015 har de upprepat succén och utbytet av kunskaper är igång.

Björnsäter

I Björnsäter identifierade de möjligheten att starta ett företagshus inriktat speciellt mot kvinnors företagande. Några entreprenörer i bygden samarbetade och hyrde in sig i lokaler.

Bestorp

I Bestorp ledde arbetet med LEA till tre konkreta resultat vilket inte hade kunnat göras utan bra kännedom om företagarna i byn som kom fram i LEA. En fibergrupp bildades för att dra in bredband i samhället och kunna medverka till arbete hemifrån som kan gynna kvinnors entreprenörskap i branscher såsom till exempel redovisning, grafisk design och juridik. Ett digitalt kulturhus skapades i Eklunda där möten och sammanträden kan hållas vilket också kan gynna närområdets arbetsmarknad. Byalagets arbete med landsbygdsutveckling fick konkret form i turism och hållbar utveckling i Eklandskapet runt sjön Rängen då det så kallade Ek[o]nätverket bildades av några erfarna entreprenöriella kvinnor i området (Maria Ekman, Stafsätters Glass är ordförande) med månatliga lunchmöten. Ett konkret resultat från Ek[o]nätverket är skapandet av en vandringsled runt sjön Rängen av tre yngre kvinnliga studenter på turismlinjen vid Linköpings universitet.

Företagarhuset i Björkfors Foto: Mats Fjellgren

Österbymo

I Österbymo bjöds kvinnor in till mingel och föreläsningar av förebilder. Idéer som kom fram var bland annat att samla hantverk i en butik samt att samlas till Afternoon Tea vilket de gjort, inte minst med hjälp av sociala medier som knyter ihop lärdomar kvinnor har av att vara företagare i Österbymo.

Generella förslag för jämställd och hållbar landsbygdsutveckling

Utifrån ovanstående analys av LEA samt genomförda uppföljningsaktiviteter har det vaskats fram ett antal förslag att jobba vidare med:

- Samåka till arbetet. Många på landsbygden lägger idag mycket pengar och tid på att åka i egen bil vilket gör att resurser läcker ut från lokalsamhället. Kvinnor är mer beroende av kollektivtrafik. Här kan man tänka på att utveckla samåkning som t ex genom www.skjutsgruppen.nu.
- Sammanställa information om vilket stöd som finns som ev. bidrag och t ex kontakter med personer som kan bidra med rådgivning, bollplank och stöttning.
- Förstärka samverkan mellan mindre lokala företag: De lokala företagen har ofta en specifik nisch eller kan konkurrera med förtroende.
- Lokala mötesplatser: Digitaliseringen av Eklunda i Bestorp är ett exempel på hur en mötesplats kan uppgraderas och erbjuda nya tjänster för närområdets entreprenörer.
- Elektronisk infrastruktur: Ett snabbt bredband gör att företag kan etablera sig i glesbygd och arbeta med kunskapsintensiva jobb. Satsa på bra förutsättningar för arbete som kan bedrivas hemifrån till exempel media, grafisk design, redovisning där kvinnor idag ofta startar egna företag vilka matchar deras höga utbildningsnivå.

- Lokal förädling av råvaror: Genom att förädla råvaror som t ex mjölk till ost, går det att ta ut ett högre pris. Satsa på lokal ekologisk hållbar matproduktion och gårdsförsäljning där det idag ofta är kvinnor som startar upp nya verksamheter.
- Ekoturism: Ett område där kvinnor idag startar upp nya verksamheter och som växer väldigt fort över hela världen.

Ett intressant exempel att tänka med är glesbygdsområdet Karelen i nordöstra Finland. Området hade under 1970-talet världens högsta dödlighet i hjärtinfarkt. Främsta orsaken till detta var att matintaget liknade så kallad LCHF-kost och dominerades av kött och feta mjölkprodukter. Sedan genomfördes något remarkabelt. Ett samarbete med näringsidkare, matproducenter och folkrörelser inom ramen för ett statligt projekt lyckades ändra matvanorna i regionen samt skapa lokal ekonomisk utveckling. Andelen mat från växtriket ökade markant med mer grönsaker i de traditionella köttgrytorna. Många var emot, inte minst den mäktiga mjölkindustrin men projektet lyckades få kooperativ av lokala mjölkbönder att skifta sin produktion från mjölk till bär ("from dairies to berries"). Vinsterna för folkhälsan som åstadkoms är enorma och dödligheten i hjärtinfarkt har idag sjunkit med 70 procent på 25 år (Buettner, 2015). Ett annat exempel är ekoturism. Också det från vårt grannland Finland, där ekoturism i form av besök till nationalparker har visat sig vara stärkande för den lokala ekonomin. I beräkningar har det visat sig att en investerad euro ger tio tillbaka till den lokala ekonomin (metsa.fi, 2015).

Reflexion: Befäster kvinnors företagande på landsbygden stereotypa och konservativa könsmönster?

Att öka kvinnors företagande på landsbygden beskrivs ofta såsom en nödvändighet och lösning på snedställdheten mellan kvinnor och mäns inkomster, familjemönster och makt. Om bara andelen bland företagare når upp till 50 % på landsbygden så blir samhället mer jämställt. Men är det så enkelt? Uti från tidigare forskning och denna analys av LEA menar jag att det är viktigt att också kritiskt fundera på vilka sorters företag som kvinnor startar och vilka sorters nationella målsättningar som finns gällande företagande på landsbygden.

I en sammanfattande rapport om *Kvinnors företagande inom lantgårdsbaserad turism* visar Katarina Pettersson att "Potentialen i att utmana etablerade föreställningar om kvinnors och mäns roller på gårdarna var dock relativt begränsad, eftersom förväntningarna från turister och besökare satte ramar för vilka maskuliniteter och femininiteter som passade in i den landsbygdsidyll som de efterfrågade." (2015:3). Den tidigare forskningen inom området visar också att det inte är så enkelt som att företagande per definition förändrar könsmönstren. Brandth och Haugen (2007) säger till exempel att genusarbetsdelningen inte fullt ut förändrades genom jordbruksturismföretagande,

även om den gjorde det till viss del. I detta sammanhang är det också viktigt att fundera över inom vilka delbranscher, näringar eller nischer män och kvinnor blir företagare i och om det befäster genusarbetsdelningen och genusidentiteterna?

För att inte hamna tillbaka i en struktur där kvinnor underordnas och deras företagande enbart befäster könsstereotyper har det visat sig möjligt att istället för att satsa på nischer som kvinnor sedan länge arbetat inom (t.ex. vård, skola, omsorg, städning) så kan det vara mer värdefullt i ett jämställdhetsperspektiv om kvinnor startar upp verksamheter inom redovisning, ekonomi, grafisk design eller media där lönerna är relativt höga och kvinnor där konkurrerar med sin höga utbildning.

Övergripande resultat från LEA-rapporterna

Dessa generella analyser bygger på läsning av byalagens rapporter samt projektledarnas beskrivningar av processen med LEA.

Mängder med billiga obebodda fastigheter

I statistiken som de olika byalagen tagit del av visar det sig att det finns mängder med billiga obebodda fastigheter på landsbygden, även ganska nära större städer. De obebodda fastigheter som finns med i SCB statistik är både ödetorp och sommarboenden. Flera rapporter pekar på siffror som visar att alltfler fastigheter endast bebos vissa tider på året. De senaste trettio åren har urbaniseringen i Sverige varit extremt snabb, även i ett globalt perspektiv. Det har uppstått ett förändrat boende som innebär att alltfler är skrivna i en större stad, där de också betalar skatt, men tillbringar tid i fritidsboendet på helger och sommaren. Detta är både positivt och negativt då det finns en ett underlag för serviceföretag och handel, samtidigt som de fritidsboende inte betalar skatt där men nyttjar samhällsservice såsom sjukvård med mera. Flera landsbygdsutvecklingsgrupper som genomfört LEA i Östergötland föreslår skatteändringar så orter med stort antal fritidsboende också kan få del av dessa personers inkomster.

Detta är en nationell fråga. I Örnsköldsviks kommun har projektet ”Bygd och stad i balans” drivits. Där skickade de ut ett brev till 750 ägare av, tillsynes obebodda, fastigheter på landsbygden. Syftet med utskicket var att uppmärksamma dessa ägare på att deras hus kan vara intressanta för inflyttare. I brevet ställdes frågor om ägaren kan hyra ut eller sälja sin fastighet. I deras undersökning visades det sig att hälften av de som svarade meddelade att de vill behålla sin fastighet medan ett trettiotal kunde tänka sig att sälja och ett trettiotal att hyra ut. Skälen till att behålla fastigheten varierar. Det är vanligt att man använder huset som fritidsbostad under sommaren och vid jakt och fiske. Resultatet från denna boendeinventering lyfts nu till de två utvecklings-

projekt som bedrivs i Gideå respektive BLT-bygden (Björna, Långviksmon, Trehörningsjö). Deras uppdrag är att ta fram en strategi för nästa steg i arbetet med att frigöra bostäder på landsbygden.

Örnsköldsvik är bara ett exempel på områden som gjort så kallade *boendeinventeringar*. Något liknande vore säkerligen värdefullt att utföra även i Östergötland för att kunna stärka landsbygden.

Stor skillnad på stadsnära och glesbefolkad landsbygd

Det syns i statistiken och i rapporterna från byalagen en stor skillnad i vad jag kallar för en stadsnära (25 km till Linköping/Norrköping) respektive glesbefolkad landsbygd. Den stadsnära landsbygden utgör idag begynnande sovstäder där befolkningen lever villaliv med pendling till välbetalda jobb med inkomst högre än genomsnittet i storstäderna Norrköping och Linköping. Ett exempel på en sådan bygd är Bestorp med närhet till Linköping. Trots en livaktigt och utvecklingsbar lokal arbetsmarknad i relation till storleken på byn pendlar många i Bestorp till andra platser där de har sina jobb och får jämförelsevis höga inkomster. Ett annat exempel är Vånga med närhet till Norrköping. I dessa samhällen omvandlas fritidsboende idag ofta till fastboende vilket ger möjligheter till bibehållen närservice i form av skola, förskola, affär och liknande trots att de boende spenderar allt mindre andel av sin lön i lokalsamhället.

De samhällen i Östergötland som befinner sig i en, vad jag kallar för glesbefolkad landsbygd, har den omvända trenden gällande bostäder. Där är majoriteten av husen sommarboende eller till och med obebodda. Dessa bygder kännetecknas av att befinna sig i en rad av nedläggningar gällande skola, affär och andra verksamheter samtidigt som de kanske lever upp under sommaren med hjälp av turism. Malexander, Hannäs och Gryt är exempel på denna situation.

Beroendet av engagerade enskilda personer – projekttrötthet

Alltför mycket av arbetet på landsbygden kan sägas vara beroende av engagerade personer, så kallade eldsjälar. I arbetet med LEA i Östergötland framgår detta tydligt. Självklart är detta samtidigt en styrka. Att människor engagerar sig ideellt för sin bygd är något som borde uppmärksammas och tas tillvara på. Dock går det att ställa sig frågan vad händer i de områden som inte har någon kompetent och engagerade människa som drivande i byalaget? I arbetet med LEA i Östergötland fanns det en förväntan i början om att byalagen skulle kasta sig över arbetet med en LEA. Statistiken var gratis, stöd fanns från HS-SLÖ och dessutom skulle byalagen få en ersättning max 15 000 kr, 5 000kr rapport och 10 000 FLEA 10 000 kronor för slutfört arbete. Men rusningen uteblev och projektledarna har vittnat om hur mycket tid de fått lägga ner på att överhuvudtaget få byalagen intresserade. Till viss del kanske detta handlar

om information. Personerna i byalagen behövde få höra om LEA på flera olika ställen och på flera olika vis. Men på ett annat vis handlar det säkerligen om så kallad ”projekttrötthet” vilka flera personer i byalagen uttrycker på olika vis. En av projektledarna säger att: *”Många som jag pratar med påpekar att de är så få aktiva i byalagen och måste ”bushålla” med resurserna. Utöver detta finns både en projekttrötthet och rädsla för att LEA ska vara likvärdig med den omfattande redovisningen som krävdes för LEADER. Med andra ord är både, mejl och telefonsamtal ineffektiva för att få till beslut/deltagande i LEA från byalagen”.*

Precis som på många andra områden i samhället, inte minst inom forskarvärlden, har utvecklingen mot mindre stabil långsiktig finansiering och mer kortsiktig, projektbaserad och redovisningskopplad finansiering galopperat det senaste tiotalet åren. Många vittnar om hur LEADER-projekten från början antogs som spännande utmaningar och möjligheter för landsbygden. Men dessa pengar har mer och mer kommit att bli upplåsta i diverse blanketter, redovisningar och kortsiktiga satsningar. Visst det har tillförts resurser till landsbygden, men om det samtidigt läggs ner skolor, centraliseras och kollektivtrafiken slopas blir summa summarum negativt.

Detta projektbaserade vis att hantera landsbygden bygger också in ett beroende av engagerade eldsjälar. De som ska vara med och redovisa, dra igång projekt och marknadsföra dem utåt. Men vad händer på de platser där eldsjälarnas kraft slocknar av överbyråkratisering eller de platser där det inte finns några som brinner för bygden? Det uttryck för projekttrötthet som bidrog till att det var svårt att få byalag engagerade i arbetet med LEA är ett symptom på en dåligt fungerande landsbygdspolitik där engagerade människor bränner ut sig för att upprätthålla den basala servicens i bygden och att behålla någon sorts framtidstro intakt. En fråga att ta med sig är hur beroende är LEA-arbetet/utvecklingsarbetet av bygden av ”eldsjälar” och den kunskap som dessa besitter? Eller för att säga som en av projektledarna uttryckt det nämligen att det: *”räcker inte att bara skapa intresse till att ansluta sig till LEA-arbetet, utan*

LEA-möte. Foto: Sira Jokinen Lisse

det ingår ytterligare 2 steg. 1) Hur kan vi hitta en form/stöttning för att de som påbörjat LEA-arbetet genomför det 2) Långsiktigheten - Hur tar vi tillvara på det engagemang/arbete som startat på bygden. Möjligheterna finns..... men vad gör vi med dem?"

Framtida arbete med LEA

Lokalekonomiska analyser förtjänar större uppmärksamhet och fler användare då arbetet med dem tar tag i den dubbla framtidsutmaningen gällande både ekologisk och social hållbarhet på landsbygden. Tidigare LEA har genomförts av några utspridda byalag runt om i landet. Även där (som till exempel i Gunnarsbyn i Norrbotten, Baggbybygden och Husby-Långhundra) är erfarenheterna positiva. LEA är ett kraftfullt verktyg att få koll på bygdens tillgångar, medverkar till att den lokala kunskapen synliggörs, skapar en framtidsinriktad kreativ utvecklingsprocess samt blir ett kommunikationsverktyg i dialoger med kommunala politiker och regionala/statliga beslutsorgan. Arbetet med LEA på landsbygden möjliggör fokus på ekologiska och sociala hållbarhetsfrågor. I denna omgång av LEA i Östergötland har social hållbarhet varit i centrum, den ekologiska hållbarheten kommit in som en bieffekt av att lokalisera ekonomin. Det finns en oerhörd uppgivenhet och undertryckt ilska på landsbygden idag som handlar om alla de nedlagda skolor, bussturer och försämrade service som människorna där utsätts för. LEA ger;

- Sammanfattning och överblick gällande bygdens tillgångar
- Uppvärderar den lokala kunskapen
- Sätter igång en framtidsinriktad kreativ utvecklingsprocess
- Höjer kompetensnivån på landsbygden vilket skapar mer jämbördig kommunikation med politiker och tjänstemän

En LEA är ett sätt att ingjuta framtidstro i en bygd genom att påvisa de tillgångar som faktiskt finns där och jobba vidare med de möjligheter som uppenbarar sig i processen. Ett förslag som framkommit i diskussioner med projektledarna är ett nordiskt och eller Europeiskt samarbetsprojekt kring LEA. Att i ett sådant titta på strukturförändringsarbetet. Hur kan byalag engagera/intressera beslutsfattare i LEA-arbetet och därmed ta tillvara de resultat och idéer som arbetas fram i byalagen. LEA kunskap skulle kunna användas i både kommuners LUP (lokala utvecklingsplaner) och RUP (regionala utvecklingsplaner). Landsbygden skulle då kunna ges en möjlighet till utveckling och en attitydförändring ske från att landsbygden beskrivs som en tärande/kostsam verksamheten till att se möjligheterna med landsbygden som potential för hela kommunen.

Det finns fyra starka trender på landsbygden i dagens Sverige. För det första finns en fortsatt försämring av gemensam infrastruktur såsom skolor, kollektivtrafik och kommunikationer i relation till städerna. För det andra finns en pågående urbaniseringstrend vilket innebär en omvandling av fastigheter från bebodda till obebodda. För det tredje finns det en stark ökning av

intresset för och köp av ekologisk och närproducerad mat. För det fjärde finns en starkt ökande turism- och upplevelsebaserad användning av landsbygden. Hur ska alla dessa trender samskapas till en socialt och ekologiskt hållbar utveckling?

Utifrån ovanstående rapport och det nationellt unika arbete som gjorts med LEA i Östergötland står det klart att LEA borde användas som ett landsbygdsutvecklingsredskap eftersom det synliggör tillgångar på mindre orter samt skapar en mobiliserande process till nytta för både jämställdhet och hållbarhet. Undertecknad menar att anställningar, utbildningar och forskningsresurser kunde tillställas ett arbete med LEA över hela landet för att kraftsamla landsbygdens tillgångar samt hitta alternativa utvecklingsvägar för en levande landsbygd. LEA är ett konkret billigt verktyg med mycket god utväxling av satsade resurser. Därför föreslås att:

- Skapa en nationell databas med framgångsrika exempel på ekologiskt och socialt hållbar utveckling på landsbygden med lokalekonomiska analyser
- Genomför lokalekonomiska analyser i hela Sverige i samma omfattning som i Östergötland
- Undersök möjligheten med obebodda fastigheter
- Skapa ett kompetenscentrum med utbildning i lokalekonomiska analyser
- Satsa medel på forskning och uppföljning av lokalekonomiska analyser för att stötta arbetet
- Kartlägga LEA internationellt och skapa samarbetsformer för att dra lärdomar av pågående processer runt om i världen i likhet med Transition Towns.

Ett levande Sverige betyder en levande landsbygd. Faran är stor om landet slits isär och missnöjet på landsbygden ökar. LEA borde vara en del i ett arbete för att ta tillvara på hela landets kompetens och ingjuta framtidstro även på platser hårt drabbade av pågående urbanisering. I vissa delar såsom till exempel Malexander är endast 2 av 10 fastigheter bebodda. Utifrån byalagens rapporter föreslås också att en mer övergripande politisk omdaning görs på ett flertal områden:

- Höj fastighetsskatten och låt den gå till kommunernas kassa
- Se över möjligheten till att inför boplikt för hus vilket bland annat finns i Norge
- Omfördela vinsterna från energiomvandling såsom vattenkraften/vindkraften till att stanna i bygden som påverkas
- Stöd hemifrånarbete aktivt genom frikostiga avdragsmöjligheter för hemmakontor och regelverk där hemifrånarbete uppmuntras
- Satsa på kommunikationsmöjligheter i form av transporter såsom samåkning och kollektivtrafik men också utbyggt bredband
- Skapa strukturer för lokala valutor och bytesringar

- Utföra boendeinventering av fastighetsbeståndet
- Uppmuntra en kollaborativ ekonomi

Framtida forskning om LEA

De senaste 150 årens snabba industrialisering och urbanisering har lett till irreversibla och katastrofala konsekvenser för miljön. Den globala ekonomins beroende av 85% fossila bränslen i form av kol, olja och gas måste brytas om inte katastrofala klimatförändringar ska bli följderna. Urbaniseringen fortsätter idag med oförminskad fart, detta trots att städernas energianvändning är ohållbar. I själva verket innebär dagens situation en stor möjlighet för landsbygden där ett varaktigt nyttjande av gemensamheter kan visa vägen till ett socialt och ekologiskt hållbart samhälle (Vallström, 2014). För att kunna avhända oss det fossila beroendet behöver den lokala ekonomin stärkas med mer matproduktion och upplevelser i vår nära omgivning. Lokalekonomiska analyser är ett verktyg för att skapa en känsla av sammanhang i bygden, få överblick av de tillgångar som finns lokalt samt ge grupper på landsbygden ett verktyg att använda för att prata med kommunpolitiker och tjänstemän. Det är likväl viktigt att sätta genus och företagande på landsbygden i dess sociala, kulturella och ekonomiska sammanhang för att förstå kvinnors och mäns entreprenörskap (Pettersson & Arora Jonson, 2009).

Det mycket rika material och fylliga processer som LEA gett upphov till i Östergötland de senaste tre åren har inte i sin helhet kunnat beskrivas i denna avgränsade rapport. Det finns mycket att fortsätta forska på inom detta område. En utvidgad analys av detta nationellt unika arbete med LEA i Östergötland till att inkludera hela LEA-arbetet rekommenderas starkt. Erfarenheterna från Östergötland är nationellt oöverträffade och mycket värdefulla för att lokalisera landsbygdsekonomin. Det LEA-arbete som gjorts i Östergötland är nationellt unikt. Inte i något landskap har så många LEA genomförts på ett så sammanhållet och strukturerat vis med så bra möjligheter till forskning. Framtida forskning om LEA kan med fördel studera:

- Positiva/negativa beroendet av eldsjälarna
- Hur genus görs på landsbygden
- Inventera obebodda fastigheter
- Optimala projektstöd
- Förutsättningar för entreprenörer
- Kompetenshöjning
- LEA som kommunikationsverktyg gentemot kommun/region/stat
- LEA som främjare av ekologiskt hållbart entreprenörskap så kallat ekoprenörskap
- Vilken grundstruktur som möjliggör levande landsbygd

Framtida studier av LEA kan med fördel göras i tvärvetenskapliga grupper

och av doktorander med handledning av erfarna seniora forskare samt tydlig samverkan med Hela Sverige ska leva och omställningsgruppen samt berörda Länsstyrelser och kommuner.

Referenser

Internet

- <http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/faktaochstatistik/nyhetsarkiv/nyheterfaktaochstatistik/turismarett2014rekordmangautlandskabesokaretilsverige.5.7fbf624914b100155a661495.html>
- <http://www.metsa.fi/SIVUSTOT/METSA/EN/RECREATION/PROTECTEDAREASLOCALECONOMYIMPACTS/Sivut/default.aspx>

Litteratur

- Amcoff, J (2000) *Samtida bosättning på svensk landsbygd*; Geografiska regionstudier Nr 41; Kulturgeografiska institutionen Uppsala universitet
- Andersson, Cicci, Linn Hjort, Lena Husén, Inga Rundström (2015) *Hur jämställd är landsbygden? – En enkät från Riksorganisationen Hela Sverige ska leva*
- Anshelm, Jonas and Martin Hultman (2014), *Discourses of Global Climate Change*, Routledge:London
- Arora-Jonsson, Seema, 2005, Unsettling the Order: Gendered subjects and grassroots activism in two forest communities. Department of Rural Development and Agroecology. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Assmo, P. & Wihlborg, E. (2012) *Public Services Choices When There Are No Alternatives? – A Paradox of New Public Management in Rural Areas*. Journal of Rural and Community Development. Vol 7, no 2, p. 1-17.
- Assmo, P. & Wihlborg, E. (2014) *En annan kommunal ekonomi. Om andra sätt att värdera lokala resurser och aktiviteter. Bilder från Ydre kommun*. LIU Tryck. Linköping, Sweden.
- Bird, S. R. (1996). Welcome to the men's club: Homosexuality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender & Society* 10 (2): 120-32.
- Brandth, Berit och Haugen, Marit, 2007, Gendered Work in Family Farm Tourism, Journal of Comparative Family Studies, Vol. XXXVII:3, s. 379–393.

- Buettner, Dan (2015), *The Blue Zones Solution. Eating and Living Like the World's Healthiest People*, National Geographic Society
- Bygdell, Cecilia (2014) *Omsorgsfull landsbygd: rumsliga perspektiv på åldrande och omsorg på den svenska landsbygden*, Uppsala Universitet
- Forsberg, Björn (2012), *Omställningens tid. Tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid*, Karneval förlag
- Forsmark, Jan & Thiel, Pella (2014), *Sverige ställer om*, Hela Sverige ska leva
- Gibson-Graham, J. K., Cameron, J., & Healy, S. (2013). Take back the economy: an ethical guide for transforming our communities| NOVA. The University of Newcastle's Digital Repository.
- Glesbygdverket (1997), *Förnyelsens landskap. Bygdepolitik för 2000-talet*
- Glesbygdverket (2007), *Sveriges gles- och landsbygder*
- Heldt-Cassel, Susanna och Pettersson, Katarina, 2015, 'Performing Gender and Rurality in Swedish Farm Tourism', special issue Rural Tourism, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*
- Karlsson, Inger (2011), *Kvinnors entreprenörskap på landsbygden*, Hela Sverige ska leva
- Kvinnors entreprenörskap på landsbygden*, Hela Sverige ska leva
- Kvinnors företagande i landsbygdsprogrammet – kommunikationsplan för jämställdhet* Rapport 2011:36
- Lindfors, Hans (1997), *Byn som vägrade dö*, Glesbygdverket: Göteborgs Universitet
- Lithander, Jörgen (2005), *Gränslandets ekonomi och entreprenörskap – en studie av småföretagande i glesbygd*, Arbetslivsinstitutet
- Lithander, Jörgen (2009), *Kvinnors företagande i gles- och landsbygder – fakta och fönster*, Glesbygdverket
- Länsstyrelsen Skåne (2014), *Kvinnors företagande*
- Magnusson, Erik (2014), *Val2014 Skånes landsbygd blev SD:s starkaste område*, Sydsvenskan
- Medlingsinstitutet (2010), "Vad säger den officiella lönestatistiken om löneskillnaden mellan kvinnor och män 2010?"
- Menec, H. V., Means, R., Keating, N., Graham, P. & Eales, J. (2011). 'Conceptualizing Age-Friendly Communities', *Canadian Journal on Aging*, 30 (03), 479-493.
- Månsson, Hans [red.] (1996), *Med periferin i centrum. Om landsbygden som motor i en långsiktig hållbar utveckling*, Glesbygdverket
- Pettersson, Katarina (2015), *Kvinnors företagande inom lantgårdsbaserad turism- Genus i förändring på svenska landsbygder?* Nordregio
- Pettersson, Katarina och Heldt-Cassel, Susanna 2014, 'Women tourism entrepreneurs – Doing gender on farms in Sweden', Special issue Power Shifts: Women as entrepreneurs, leaders and managers in the global context, *Gender in Management: An International Journal*, Vol. 29 Issue 8, s. 487-504.

- Pettersson, Katarina och Seema Arora-Jonsson (2009), *Den osynliga entreprenören*. Nordregio:LRF
- Ronnby, Alf (1995), *Den lokala kraften. Människor i utvecklingsarbete*, Liber utbildning
- Rönblom, Malin (2014), *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*, Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet
- SCB, Utbildningsstatistisk årsbok 2014
- Tidholm, Po (2014), *När rött blir brunt*, Tidskriften Arena
- Vallström, Mikael (2014) [red.]. *När verkligheten inte stämmer med kartan*. Nordic Academic Press: Lund
- Vem leder våra landsbygdsföretag?* Jordbruksverket.
- Wigren-Kristoferson, Caroline (2013) *Jämställdhet – företagsstöd inom landsbygdsprogrammet 2007–2012*, Jordbruksverket
- Winnet Jönköpings Län (2014), *Landsbygd på lika villkor – ur ett regionalt perspektiv*

Rekommenderad vidare läsning

- Forsberg, Björn (2012), *Omställningens tid. Tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid*, Karneval förlag
- Forsmark, Jan & Thiel, Pella (2014), *Sverige ställer om*, Hela Sverige ska leva
- Grenert, Camilla Minda (2011), *Kvinnors företagande i landsbygdsprogrammet. Kommunikationsplan för jämställdhet*, Länsstyrelsen Stockholm
- Karlsson, Inger (2011), *Kvinnors entreprenörskap på landsbygden*, Hela Sverige ska leva
- Lithander, Jörgen (2009), *Kvinnors företagande i gles- och landsbygder – fakta och fönster*, Glesbygdsverket
- Länsstyrelsen Skåne (2014), *Kvinnors företagande*
- Pettersson, Katarina (2015), *Kvinnors företagande inom lantgårdsbaserad turism- Genus i förändring på svenska landsbygder?* Nordregio
- Pettersson, Katarina och Seema Arora-Jonsson (2009), *Den osynliga entreprenören*. Nordregio:LRF
- Rönblom, Malin (2014), *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*, Umeå centrum för genusstudier, Umeå universitet
- Tidholm, Po (2014), *När rött blir brunt*, Tidskriften Arena
- Vallström, Mikael (2014) [red.], *När verkligheten inte stämmer med kartan*. Nordic Academic Press: Lund
- Winnet Jönköpings Län (2014), *Landsbygd på lika villkor – ur ett regionalt perspektiv*

Att lokalisera ekonomin

Lokalekonomiska analyser, snedställdhet, kvinnors företagande och hållbar landsbygdsutveckling

Landsbygden är mer aktuell i dag än på många år. Urbaniseringstakten ökar, suget blir större efter ekologisk närproducerad mat samtidigt som statliga jobb försvinner och konflikter uppstår om mark och vatten i kölvattnet av utvinningsindustrin. Frågan är: vilken väg bär framåt för landsbygden?

Denna rapport visar på byalagens betydelse för landsbygdsutvecklingen och fokuserar på social och ekologisk hållbarhet utifrån de tjugotalet LEA-processer som varit igång i Östergötland under åren 2011–2015. Lokalekonomiska analyser (LEA) är ett konkret och billigt verktyg som kan användas som ett landsbygdsutvecklingsredskap då det synliggör tillgångar på mindre orter, skapar en mobiliserande process till nytta för både jämställdhet och hållbarhet samt är en möjlighet att ta tillvara på energin som finns idag över hela landet. Nödvändigheten av att lokalisera ekonomin är i centrum.

Rapporten visar att 2 000 personer har deltagit på något sätt, över 300 sidor har rapporterats, mer än 100 konstruktiva förslag har presenterats samt att fler än 50 aktiviteter har genomförts. De ringar på vattnet som skapats är också viktiga att inkludera i ett försök till sammanfattning av de effekter som LEA skapar. I rapporten lanseras begreppen exkluderingsbyn, ögonöppnarsamhället och likavillkorbyn som tre stationer i processen mot ett jämställt samhälle.

Centrum för kommunstrategiska studier

Campus Norrköping
Linköpings universitet
Telefon 011-36 30 00
www.liu.se/cks